

Koesteren van een cultureel erfgoed

Concretiseringsonderzoek naar de erkenning van het Nedersaksisch onder deel III van het Europees handvest voor regionale talen en talen van minderheden.

*Alles wat waarde heeft is weerloos.
~Lucebert~*

Koesteren van een cultureel erfgoed; *Concretiseringsonderzoek naar de erkenning van het Nedersaksisch onder deel III van het Europees handvest voor regionale talen en talen van minderheden.*

Onderzoek uitgevoerd namens SONT door: drs. D.G.C. Vliegenthart

In opdracht van:

- Provincie Drenthe
- Provincie Fryslân
- Provincie Gelderland
- Provincie Groningen
- Provincie Overijssel
- Gemeente Ooststellingwerf
- Gemeente Weststellingwerf

Begeleidingscommissie:

- dr. H. Bloemhoff
- mevr. drs. K.A.H. Westerdijk

Om verschillende redenen is deze publicatie in het Nederlands opgesteld. Indien gewenst is dit rapport bij SONT op te vragen in een der Nedersaksische streektalen.

Inhoudsopgave

HOOFDSTUK 1 INLEIDING EN ACHTERGRONDEN.....	7
1.1 HET NEDERSAKSISCH	7
1.2 HET HANDVEST	7
1.3 WAAROM ERKENNING ONDER DEEL III?	8
1.4 CODIFICATIE OF MODIFICATIE	8
1.5 DIFFERENTIATIE OF INTEGRATIE	9
1.6 AANLEIDING ONDERZOEK.....	9
1.7 DOEL ONDERZOEK	9
1.8 AANPAK	9
1.9 OPBOUW VERSLAG.....	9
HOOFDSTUK 2 AMBITIES VAN DE REGIONALE EN LOKALE OVERHEDEN	10
2.1 INLEIDING	10
2.2 GRONINGEN, FRYSLÂN EN DRENTHE.....	10
2.3 OVERIJSEL.....	10
2.4 GELDERLAND.....	10
2.5 WESTSTELLINGWERF EN OOSTSTELLINGWERF.....	11
HOOFDSTUK 3 ONDERWIJS	12
3.1 INLEIDING	12
3.2 LID 1A VOORSCHOOLS ONDERWIJS	12
3.3 LID 1B BASISONDERWIJS	13
3.4 LID 1C MIDDELBAAR ONDERWIJS	13
3.5 LID 1D TECHNISCH- EN BEROEPSONDERWIJS.....	14
3.6 LID 1E HOGER EN UNIVERSITAIR ONDERWIJS	14
3.7 LID 1F VOLWASSENEDUCATIE EN NASCHOLING	15
3.8 LID 1G GESCHIEDENIS EN CULTUUR	15
3.9 LID 1H OPLEIDINGEN DOCENTEN	15
3.10 LID 1I CONTROLERENDE ORGANEN.....	16
3.11 LID 2 ONDERRICHT IN ANDERE GEBIED DAN	16
3.12 CONCLUSIES OP HET GEBIED VAN ONDERWIJS	16
HOOFDSTUK 4 RECHTSPRAAK.....	18
4.1 INLEIDING	18
4.2 LID 1A, LID 1B, LID 1C, LID 2A EN LID 2C	18
4.3 LID 1D GEEN EXTRA UITGAVEN.....	19
4.4 LID 2B GEÏNTERESSEERDE DERDEN.....	20
4.5 LID 3 STATUTAIRE TEKSTEN	20
4.6 CONCLUSIE	20
HOOFDSTUK 5 BESTUURLIJKE AUTORITEITEN EN OPENBARE DIENSTEN	22
5.1 INLEIDING	22
5.2 LID 1A MONDELINGE EN SCHRIFTELIJKE VERZOEKEN	22
5.3 LID 1B FORMULIEREN.....	23
5.4 LID 1C DOCUMENTEN	23
5.5 LID 2A GEBRUIK AANMOEDIGEN	23
5.6 LID 2B MONDELINGE EN SCHRIFTELIJKE VERZOEKEN.....	24
5.7 LID 2C EN 2D OFFICIËLE DOCUMENTEN.....	24

5.8 LID 2E EN 2F VERGADERINGEN	24
5.9 LID 2G PLAATSNAMEN.....	25
5.10 LID 3A, 3B EN 3C OVERHEIDSDIENSTEN	25
5.11 LID 4A VERTALING	25
5.12 LID 4B VERSTERKING EN SCHOLING.....	25
5.13 LID 4C AANSTELLING PERSONEEL	26
5.14 LID 5 GEBRUIK EN AANNEMEN ACHTERNAMEN	26
5.15 CONCLUSIE	26
HOOFDSTUK 6 MEDIA.....	28
6.1 INLEIDING	28
6.2 LID 1A OMROEPEN OF PROGRAMMA’S IN DE STREEKTAAL	28
6.3 LID 1B RADIO.....	28
6.4 LID 1C TELEVISIE.....	29
6.5 LID 1D AUDIO- EN AUDIOVISUEEL MATERIAAL	30
6.6 LID 1E DAGBLADEN	30
6.7 LID 1F FINANCIËN.....	30
6.8 LID 1G SCHOLING VOOR JOURNALISTEN.....	30
6.9 LID 2 BUITENLANDSE ZENDERS	31
6.10 LID 3 WAARBORGEN BELANGEN	31
6.11 CONCLUSIE	31
HOOFDSTUK 7 CULTURELE ACTIVITEITEN EN VOORZIENINGEN.....	33
7.1 INLEIDING	33
7.2 LID 1A UITINGSVORMEN EN INITIATIEVEN	33
7.3 LID 1B EN 1C VERTALING VAN EN NAAR STREEKTAAL	33
7.4 LID 1D REKENING HOUDEN MET	33
7.5 LID 1E PERSONEEL DAT DE STREEKTAAL BEHEERST	34
7.6 LID 1F PARTICIPATIE VAN VERTEGENWOORDIGERS	34
7.7 LID 1G OPRICHTEN ORGANEN.....	34
7.8 LID 1H TERMINOLOGISCH ONDERZOEK	35
7.9 LID 2 BUITEN HET GEBIED	35
7.10 LID 3 CULTURELE VOORZIENINGEN IN HET BUITENLAND	35
7.11 CONCLUSIE	36
HOOFDSTUK 8 ECONOMISCH EN SOCIAAL VERKEER.....	37
8.1 INLEIDING	37
8.2 LID 1A EN 1B FORMELE BELEMMERINGEN	37
8.3 LID 1C ONTMOEDIGENDE PRAKTIJKEN	37
8.4 LID 1D BEVORDEREN STREEKTAAL	37
8.5 LID 2A FINANCIEEL VERKEER.....	38
8.6 LID 2B ACTIVITEITEN ORGANISEREN.....	38
8.7 LID 2C SOCIALE VOORZIENINGEN.....	38
8.8 LID 2D VEILIGHEIDSVOORSCHRIFTEN	39
8.9 LID 2E CONSUMENTENRECHTEN	39
8.11 CONCLUSIE	39
HOOFDSTUK 9 INTERNATIONALE UITWISSELINGEN	41
9.1 INLEIDING	41
9.2 LID A EN B INTERNATIONALE CONTACTEN	41
9.3 CONCLUSIE	41
HOOFDSTUK 10 CONCLUSIES	42
10.1 INLEIDING	42

10.2 DE INVULLING VAN DE LEDEN	42
10.3 AMBITIES	43
10.4 TENSLOTTE	45
BIJLAGE 1	46
BIJLAGE 2 KOSTEN OVERZICHT ONDERWIJS	48
BIJLAGE 3 DE RESPONDENTEN	49
BIJLAGE 4 HET HANDVEST	50

Hoofdstuk 1 Inleiding en achtergronden

1.1 Het Nedersaksisch

Het Nedersaksisch wordt gesproken in de provincies Groningen, Drenthe, Overijssel, de gemeenten Oost- en West-Stellingwerf in het zuidoosten van Fryslân en de regio's Achterhoek en Veluwe in de provincie Gelderland. Over de Duitse grens zet het Nedersaksisch zich voort in het Niederdeutsch (Ostfriesland, Emsland, Grafschaft Bentheim, Westmünsterland).

De provinciale overheden van Drenthe, Groningen, Overijssel en Gelderland, en de gemeenten Oost- en West-Stellingwerf en het provinciaal bestuur van Fryslân erkennen dat het Nedersaksisch beschermd en bevorderd moet worden. Zij hebben een taalbeleid ontwikkeld om dit tot stand te brengen. In 1996 is het Nedersaksisch door de Nederlandse regering erkend als een streektaal onder deel II van het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden¹.

1.2 Het handvest

De Permanente Conferentie van Lokale en Regionale Besturen van de Raad van Europa (beter bekend onder zijn Engelstalig afkorting CLRAE) heeft na jaren studie een concept handvest voor streektalen en talen van minderheden opgesteld. Na nog een aantal wijzigingen werd dit handvest op 24 juni 1992 aanvaard door het Comité van Ministers. Op 5 november van dat jaar werd het handvest opengesteld voor ondertekening. Nederland was één van de eerste ondertekenaars.

Het handvest is bedoeld om regionale talen en talen van minderheden, als bedreigd onderdeel van het culturele erfgoed van Europa, te beschermen en te bevorderen. Het bevat niet alleen een verbod op discriminatie met betrekking tot het gebruik van de streektaal maar voorziet ook in maatregelen die actieve steun bieden: deze hebben tot doel het gebruik van regionale talen en talen van minderheden in het onderwijs en de media te waarborgen en het gebruik ervan in de rechtspraak en het bestuur, alsmede het economische en maatschappelijke verkeer en culturele activiteiten toe te staan. Alleen op

¹ Hierna: Handvest of Europees Handvest

deze manier kunnen, waar nodig, ongunstige voorwaarden uit het verleden ongedaan worden gemaakt en kunnen deze talen behouden blijven.

1.3 Waarom erkenning onder deel III?

Het aantal sprekers van het Nedersaksisch in het noorden en oosten van het land is langzaam aan het afnemen. Ouders leren hun kinderen liever Nederlands dan bijvoorbeeld Twents. Want ‘dat klinkt beter’ of ‘daar komt ie verder mee’. In het dagelijks leven komen mensen de streektaal ook steeds minder tegen. Toch is de streektaal, het Nedersaksisch, een onderdeel van de cultuur in Groningen, Drenthe, de beide Stellingwerven, Overijssel en een gedeelte van Gelderland. Net zoals schilderijen en monumentale gebouwen beschermd moeten worden geldt dat ook voor de streektaal.

De meerwaarde van de erkenning onder deel III is:

- Minder vrijblijvende bescherming en behoud van de taal.
- Harmonisatie: dat wil zeggen het opheffen van de achtergestelde positie ten opzichte van aangrenzende streektaalgebieden zoals het Fries in Fryslân en het Nedersaksisch in Bremen, Hamburg, Niedersachsen, Mecklenburg-Vorpommern en Schleswig-Holstein.
- Continuïteit en verdere ontwikkeling: activeert betrokken provinciale en gemeentelijke overheden tot het voeren van een actief en continu streektaalbeleid.
- Positie in Europa: culturele afwisseling en stimulering is makkelijker en oefent weer een positieve invloed uit op de instandhouding en ontwikkeling van de taal.
- Grotere subsidiemogelijkheden en subsidieverplichtingen: erkenning heeft een positief effect op de subsidiekansen van projecten in het Nedersaksisch bij landelijke en Europese fondsen.
- De discriminatie van het Nedersaksisch ten opzichte van het Fries en het Nederlands wordt opgeheven.

1.4 Codificatie of modificatie

In de huidige juridisch praktijk zijn de meeste wetten codificerend. Dit wil zeggen dat deze wetten bestaande praktijken wettelijk bevestigen, ze leggen vast wat de huidige praktijk al is. Feitelijk verandert er na het in werking treden van zo'n wet niet veel. Een codificerende wet past zich aan aan een feitelijk gegroeide situatie. In sommige gevallen gaat de pretentie van een wet verder. Door middel van de wet wil men bestaande praktijken en gebruiken wijzigen of verder stimuleren. In dat geval wordt gesproken van een modificerende wet. Een voorbeeld van een modificerende wet is de wijziging van de Algemene Wet Bestuursrecht. Door een van de wijzigingen wordt gepoogd om het Fries meer ingang te doen vinden in de meer officiële taaldomeinen zoals bestuur en rechtspraak². In dit geval wordt door de wetwijziging een bepaalde praktijk gestimuleerd.

Ten aanzien van het Handvest heeft staatssecretaris Kohnstamm gekozen voor een codificerende aanpak en wil hij vastleggen wat de praktijk is. Erkenning is volgens de staatssecretaris pas aan de orde wanneer het draagvlak daarvoor ook daadwerkelijk aantoonbaar is³. Het voordeel van deze aanpak is voor de overheid duidelijk: zekerheid. Met codificatie is men er zeker van dat de praktijk is zoals in de wet staat en zo zal de wet ook niet verworden tot een symboolwetgeving⁴. De gemeenten en provincies zouden liever zien dat wordt gekozen voor een modificerende aanpak. Dit geeft deze partijen meer ruimte en mogelijkheden om volledig aan het handvest te voldoen.

² Dit blijkt uit een reactie die staatssecretaris De Graaff-Nauta van Binnenlandse Zaken in november 1993 aan de Koningin stuurt in reactie op vragen en kanttekeningen van de Raad van State bij het wijzigingsvoorstel bij de AWB.

³ EK handelingen 23 januari 1996 (18-815 tot 18-821)

⁴ Dit zou het gezag van de wet, en op den duur zelfs de rechtstaat, kunnen ondermijnen.

1.5 Differentiatie of integratie

In Duitsland is deel III van het handvest gedifferentieerd erkend. Dit wil zeggen dat de verschillende deelstaten een basis hebben van artikelen waaraan zij allemaal voldoen en dat daarnaast iedere deelstaat aan verschillende artikelen voldoet. Voor deze aanpak is gekozen omdat in Duitsland de meeste staten waar een regionale taal werd gesproken wel voldeden aan 35 leden maar dat deze leden per staat nogal verschilden.

In dit onderzoek zal ook worden gekeken naar de mogelijkheden tot differentiatie, alhoewel dit niet de voorkeur heeft. Immers, uitgangspunt zal integratie zijn.

1.6 Aanleiding onderzoek

De landelijke overheid heeft het Nedersaksisch onder deel II van het handvest erkend. Bij de landelijke overheid ligt het verzoek om het Nedersaksisch ook onder deel III te erkennen. Dit verzoek is voortsnog niet door de landelijke overheid ingewilligd aangezien zij van mening is dat de provincies Groningen, Drenthe, Overijssel en Gelderland en de gemeenten Ooststellingwerf en Weststellingwerf onvoldoende draagvlak hebben aangetoond voor dit verzoek.

Dit draagvlak moest, volgens de toenmalige staatssecretaris van binnenlandse zaken, de heer Kohnstamm, blijken uit het ambitieniveau, de beleidsplannen en de concrete beleidspraktijk van de betreffende provincies en gemeenten. Ondanks dat de betreffende provincies en gemeenten van mening zijn dat zij voldoen aan de criteria die worden gesteld onder deel III, menen zij toch dat het goed is verder tegemoet te komen aan het verzoek van de toenmalige staatssecretaris.

1.7 Doel onderzoek

Het doel en tegelijkertijd de hoofdvraag van dit onderzoek is om aan de hand van de bepalingen uit het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden inzichtelijk te maken wat het ambitieniveau is, wat de beleidsplannen zijn en wat de beleidspraktijk van de betreffende provincies en gemeenten **is en moet zijn**.

Uitgangspunt van dit onderzoek is de zogenaamde ‘bijlage’ die in 1996 bij het verzoek om erkenning onder deel III is gevoegd. Het onderzoek richt zich op de op korte termijn te realiseren verbeteringen met betrekking tot beleid en wet- en regelgeving. Tevens zullen er aanbevelingen worden gedaan met betrekking tot de weg die tot realisatie van deze verbeteringen moet leiden. Ook zal, waar mogelijk, aan deze uit te voeren aanbevelingen een indicatie van te maken kosten worden gegeven.

1.8 Aanpak

De informatie in dit rapport is op verschillende manieren verzameld. Allereerst is er een uitgebreid documentenonderzoek gedaan. Veel informatie is verzameld over de internationale totstandkoming van het handvest bij de Europese Commissie. Ook zijn er veel kamerhandelingen en kamervragen van zowel de Eerste als Tweede Kamer als achtergrond bij dit onderzoek gebruikt. Via internet is informatie verzameld over de aanpak van de erkenning in andere landen. Daarnaast zijn er interviews geweest met alle taalinstellingen in het gebied en is een groot aantal deskundigen telefonisch of per e-mail om hun mening gevraagd. Een opsomming van de namen van deze personen vindt u in de bijlage.

1.9 Opbouw verslag

In het tweede hoofdstuk van dit onderzoek vindt u de ambities en de beleidsplannen zoals deze op dit moment bij de provincies en gemeenten zijn geformuleerd. In hoofdstuk 3 tot en met 9 wordt per domein van het handvest allereerst de huidige stand van zaken per lid beschreven. Daarnaast wordt per lid de gewenste situatie beschreven en hoe deze gewenste situatie bereikt kan worden. In het laatste hoofdstuk volgen de conclusies en aanbevelingen.

Hoofdstuk 2 Ambities van de regionale en lokale overheden

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zullen de huidige ambities van de provincies Groningen, Drenthe, Overijssel en Gelderland en de gemeenten Ooststellingwerf en Weststellingwerf worden besproken. Uit elk van deze stukken blijkt de waarde die deze overheden hechten aan het behoud van het Nedersaksisch en de erkenning onder deel III van het handvest.

2.2 Groningen, Fryslân en Drenthe

De provincies Groningen, Fryslân en Drenthe hebben samen in *Cultureel kompas van het Noorden* de culturele ambities voor 2001- 2004 vastgelegd. Hierin staat: 'Een belangrijke bijdrage aan de culturele eigenheid van het Noorden leveren de (streek)talen. Het Fries en het Nedersaksisch winnen aan waarde en belang voor de regionale cultuur. De eigenheid van het Noorden wordt niet alleen gevormd door het gebruik van de talen, maar ook wordt het karakter van de regio's juist daarin herkend door toeristen. Het Fries is onze tweede rijkstaal. De aandacht voor de Nedersaksische streektalen wordt door de vijf noordelijke overheden gemeenschappelijk gedragen. Waar mogelijk willen wij dat het Fries en het Nedersaksisch in literatuurfestivals wordt opgenomen.

Wij zijn van mening dat de mate waarin alle betrokken overheden het Nedersaksisch nu reeds stimuleren, ons streven rechtvaardigt om deze in Europees verband na de erkenning onder hoofdstuk II van het Europees Handvest voor Minderheidstalen, ook onder hoofdstuk III als streektaal erkend te krijgen. Wij verwachten dat de rijksoverheid al het mogelijke zal doen om deze erkenning te bevorderen.⁵

2.3 Overijssel

'Het bewaren, maar vooral het toegankelijk maken van de *streekeigen taal* en cultuur voor alle burgers in Overijssel achten wij van groot belang. Naarmate de wereld groter wordt, neemt de gevoelswaarde van de (levende) geschiedenis van de eigen omgeving voor mensen toe. Natuurlijk is ook de streekcultuur geen statisch gegeven, maar een ontwikkeling die vooral bepaald zal worden door inwoners van de streek, ook door diegenen die van oorsprong van elders in Nederland of in de wereld afkomstig zijn. Streekcultuur leeft en is meer dan het blind bewaren van wat is geweest. De provincie Overijssel vindt dat extra inspanning nodig is om die dimensie in het beleid ruimte te geven. Samen met de overheden in het Nedersaksisch taalgebied willen zij daarom onderzoeken wat de mogelijkheden zijn voor een bescherming van de streektaal als minderheidstaal onder deel III van het Europees Handvest. Ten slotte zijn wij van plan het streektaalconsulentschap te continueren.⁶

2.4 Gelderland

'Deze (het Nedersaksisch red.) en andere streektalen maken een nieuwe ervaring mee (onder meer in de popmuziek). Wij vinden dit een belangrijke ontwikkeling. Streektaal is een uitdrukkingmiddel van het streekeigene en daar wil ons beleid meer op aansluiten. Voor ons is de streektaal een levend erfgoed dat wij willen koesteren.

⁵ Uit: *Cultureel Kompas van het Noorden; de culturele ambities van het Noorden 2001-2004*. Provincies Fryslân, Groningen en Drenthe en de steden Leeuwarden en Groningen. Vastgesteld door de betrokken colleges van GS en B&W in maart 1999.

⁶ Bovenstaande is een citaat uit de beleidsnota *Vreemd eten/Fremd êten: Nieuwe trek/Nije trek*. Deze beleidsnota geldt voor de periode tot en met 2004. Wat er in de daarop volgende, nog te maken, beleidsnota komt over Nedersaksisch is sterk afhankelijk van de resultaten van het concretiseringsonderzoek.

Zowel het Staring Instituut als de Stichting Grensoverschrijdende Streektaalen hebben ideeën over extra inzet op het gebied van streektaal. Wij zijn met beide instellingen in overleg over de besteding van extra budget. Zowel het doen van onderzoek als het creëren van draagvlak en het bereiken van geïnteresseerden zullen bij dit overleg aan de orde komen. Ook de erkenning van het Nedersaksisch onder deel III van het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden komt daarbij aan de orde.⁷

2.5 Weststellingwerf en Ooststellingwerf

‘De Stellingwerf gemeenten vinden de streektaal belangrijk. Zij hebben dat in het verleden regelmatig aangegeven en in hun beleid vastgelegd. De streektaal is enerzijds een communicatiemiddel met een grote gevoelswaarde en anderzijds een uitdrukkingsapparaat dat het waard is in stand te worden gehouden. Daarnaast is het gebruik van de streektaal een middel om de burger beter te bereiken. Om die reden streven de Stellingwerf gemeenten ernaar de streektaal als levende taal in stand te houden. Dat is geen geringe taak omdat de druk van de concurrerende talen groot is. In de specifiek Stellingwerfse situatie is het immers niet alleen het Algemeen Beschaafd Nederlands dat deze druk veroorzaakt, ook het Fries draagt in niet geringe mate aan deze druk bij. Het streven het Stellingwerfs levend te houden kost dan ook inspanningen. Deze inspanning komt voor de beide Stellingwerf gemeenten tot uitdrukking in een voor lokale overheden relatief hoge (structurele en incidentele) financiële en personele bijdrage.’⁸

⁷ Uit: *Verbindingen; cultuurnota provincie Gelderland 2001-2004*.

⁸ Uit: Advies van burgemeester en wethouders van Weststellingwerf dd 14 februari 2002.

Hoofdstuk 3 Onderwijs

3.1 Inleiding

Het eerste en misschien tegelijk ook een van de belangrijkste domeinen van het handvest is het onderwijs. In het onderwijs komen steeds meer kinderen voor het eerst in contact met de streektaal en de cultuur die ermee samenhangt. Spelenderwijs leren kinderen in de eerste jaren die zij binnen het onderwijs doorbrengen het Nedersaksisch kennen. Eerst door liedjes en verhalen, later door het te leren verstaan en lezen. Uiteindelijk zullen enkelen zich er in het universitair onderwijs in verdiepen. Om een taal levend te houden is het van belang dat elke nieuwe generatie de taal leert kennen en leert spreken. Ouders die zelf geen streektaal spreken, kunnen er kennis mee maken door de liedjes en verhaaltjes die de jongste kinderen mee naar huis nemen. Zo wordt via het kind ook de nieuwsgierigheid van de ouder geprikkeld. Wanneer men er dan meer van wil weten dan moet het mogelijk zijn om een cursus te volgen.

Onderwijs is zeer belangrijk. Een ideale situatie zou zijn wanneer een kind vanaf de peuterleeftijd tot zijn of haar studententijd steeds binnen opeenvolgende onderwijsniveaus in aanraking is gekomen met het Nedersaksisch.⁹ De streektaal moet vertegenwoordigd worden op alle onderwijsniveaus: peuterspeelzalen, basisscholen, middelbare scholen, technisch- en beroepsonderwijs, hoger onderwijs en de universiteit.

In de volgende paragrafen zullen we per lid de huidige stand van zaken doornemen en aangeven waar en hoe verbeteringen mogelijk of zelfs noodzakelijk zijn.

3.2. Lid 1a Voorschools onderwijs

Stand van zaken 2002

Sub iv van dit lid vraagt om aanmoediging of begunstiging van het onderwijs voorafgaande aan het basisonderwijs. In 1996 werd dit lid bij alle provincies en gemeenten niet of slechts in beperkte mate ingevuld. Inmiddels is er een verandering gekomen in deze situatie. Drenthe, West-Overijssel en Salland¹⁰ en de Stellingwerven besteden expliciet aandacht aan het voorschoolse onderwijs.

In Drenthe worden aan de ‘porkenzaolen’¹¹ een viertal Drentstalige voorleesboekjes aangeboden zoals: ‘Kikker is bang’ en ‘Kom nou Bommies’. Ook de IJsselacademie besteedt in haar werk aandacht aan de streektaal in het voorschoolse onderwijs, bijvoorbeeld medewerking aan een voorleesproject voor peuters en een prenteboek in de streektaal. In de Stellingwerven zijn er voor de allerkleinsten video’s en boekjes van de kabouters Ulf, Olf en Alf en de muis Piepmoes.

Gewenste situatie

De gewenste situatie zou zijn dat ook peuters al spelenderwijs kennismaken met de streektaal. Bij een aantal taalinstututen liggen al plannen klaar voor projecten voor de peuters, bij andere nog niet. Bij de Stellingwarver Schrieversronte zijn er verregaande plannen voor het project ‘Ukkespeulplak’ dat moet zorgen voor een structureel gebruik van het Stellingwerfs in de voorschoolse situatie. Bij het Van Deinese Instituut ligt het sprookje ‘Barre’ klaar. Voor elk van deze projecten geldt dat het hier nog aan geld ontbreekt om deze projecten uit te voeren.

Voor de andere taalinstututen is het van belang dat de huidige subsidies in de toekomst worden gecontinueerd en waarnodig uitgebreid zodat ook toekomstige generaties peuters met het Nedersaksisch kennis kunnen maken.

⁹ Zie punt 62 van het ‘Explanatory report’ van de Raad van Europa bij het handvest voor regionale talen en talen van minderheden.

¹⁰ In de provincie Overijssel zijn twee taalinstututen actief. Het Van Deinese Instituut voor de regio Twente en de IJsselacademie voor de rest van Overijssel: West-Overijssel en Salland.

¹¹ Peuterspeelzalen

3.3 Lid 1b Basisonderwijs

Stand van zaken 2002

In 1996 voldeden alle betrokken overheden aan sub iii van dit lid, waarin gevraagd wordt binnen het basisonderwijs te voorzien in het onderricht in de desbetreffende streek- of minderheidstaal. Alle instituten hebben lesmateriaal ontwikkeld om zo op basisscholen aandacht te kunnen besteden aan de streektaal en de streekcultuur. Anno 2002 zijn deze lesmaterialen alleen maar verder uitgebreid en verbeterd.

Gewenste situatie

Uit het bovenstaande zou kunnen worden afgeleid dat alle provincies en gemeenten dit lid voldoende invullen en dat de gewenste situatie al bereikt is. Dat is helaas niet het geval. Op dit moment is het onderwijs in en over het Nedersaksisch geen verplicht onderdeel van het basisonderwijs. Scholen kunnen zelf bepalen of men daadwerkelijk aandacht aan de streektaal besteedt. Alleen in de Stellingwerven ligt dit iets genuanceerder, daar moet men iets aan het Stellingwerfs doen in het kader van het vak heemkunde, maar ook daar kan men de mate waarin zelf bepalen.

Wil dit artikel in heel het Nedersaksisch taalgebied voldoende worden ingevuld dan is daar een wettelijke basis voor nodig waarin structureel aandacht aan het Nedersaksisch wordt verplicht. Deze lesprogramma's moeten worden aangepast naar de situatie aan de betreffende school en de regio. Het is de taak van de rijksoverheid om de aandacht voor het Nedersaksisch wettelijk vast te leggen.

Voor de taalinstututen is het belangrijk dat de lespakketten up-to-date worden gehouden en om de paar jaar kunnen worden aangepast zodat basisscholen er ook in de toekomst gebruik van kunnen maken. Hiervoor is structureel geld nodig van provincies en gemeenten.

3.4 lid 1c Middelbaar onderwijs

Stand van zaken 2002

Geen van de provincies en gemeenten voldoen aan dit lid, waarin wordt gevraagd dat er binnen het middelbaar onderwijs structureel onderwijs is in de streektaal. Incidenteel besteden enkele scholen wel aandacht aan de streektaal maar dit is niet op alle niveaus en in alle jaren. Sommige scholen nemen bijvoorbeeld boeken op in de verplichte lijst voor het Nederlands die geschreven zijn in de streektaal. Ook bij de vakken maatschappijleer en geschiedenis wordt incidenteel aandacht aan de streektaal en –cultuur besteed. In Drenthe worden incidenteel workshops aangeboden door het streektaalinstituut de Drentse Taol in samenwerking met de stichting het Drentse Boek. Voor volgend jaar heeft men plannen om meer aandacht te besteden aan de Drentse taal in het voortgezet onderwijs, met name op literatuurgebied. Ook zal er een Drentstalige schrijfwedstrijd worden georganiseerd.

Ook in de Stellingwerven, de Achterhoek en in Twente (Rijssen, Hengelo) is het bekend dat men incidenteel aandacht aan de streektaal besteedt.

Gewenste situatie

Bij dit lid geldt hetzelfde als bij het vorige; structureel aandacht voor de Nedersaksisch in het voortgezet onderwijs kan alleen wanneer van rijkswegen wordt bepaald dat het Nedersaksisch een verplicht onderdeel moet uitmaken van het les- en examenprogramma. Wanneer dit niet mogelijk gemaakt wordt kan niet gegarandeerd worden dat alle scholen daadwerkelijk aandacht aan de streektaal besteden.

Een mogelijke plaats voor het Nedersaksisch is bijvoorbeeld binnen het vak culturele en kunstzinnige vorming.

3.5 lid 1d Technisch- en beroepsonderwijs

Stand van zaken 2002

Sub ii vraagt aandacht voor het bieden van technisch en beroepsonderwijs in de streektaal. In de meeste provincies wordt aangegeven dat door de streektaal sprekende leraren, in de streektaal les wordt gegeven. Omdat dit niet structureel is en niet gegarandeerd kan worden, wordt in geen van de gebieden voldoende voldaan aan dit lid.

Wel wordt in Twente, op het ROC Twente Plus, structureel aandacht besteed aan het Twents, bijvoorbeeld door voorlichting aan klassenassistenten. Ook bij het MDGO wordt binnen de opleiding aandacht besteed aan de streektaal. Ook hier geldt dat dit niet verplicht is en dus niet gegarandeerd is voor de toekomst.

Gewenste situatie

In tegenstelling tot het basis- en voortgezet onderwijs moet bij een beroepsopleiding niet meer in het algemeen aandacht worden besteed aan de streektaal en –cultuur. Hier is het van belang dat het onderwijs hierin wordt toegespitst op de specifieke opleiding die de studenten volgen. Het belang van de streektaal in de zorg is een hele andere dan die in de commerciële sector. Studenten zouden moeten leren wat het belang van de streektaal is binnen hun beroepsgroepen waarom het nuttig kan zijn om de streektaal te gebruiken en daarnaast leren ze het Nedersaksisch gebruiken.

3.6 lid 1e Hoger en universitair onderwijs

Stand van zaken 2002

In sub ii van dit lid wordt verlangd de mogelijkheid te verschaffen voor het bestuderen van de streektaal binnen het hoger en universitair onderwijs. Dit kan voor het Nedersaksisch aan de Rijksuniversiteit Groningen, in het bijzonder door het aanbod van het Nedersaksisch Instituut. Daarnaast bestaat de mogelijkheid om het Nedersaksisch te bestuderen aan andere universiteiten.

Gewenste situatie

Als resultaat van een reeks opeenvolgende bezuinigingen is het Nedersaksisch Instituut, dat sinds 1953 bestaat, in de loop der jaren aanzienlijk ingekrompen. Medewerkers zijn wegbezuinigd of bij beëindiging van hun dienstverband niet opgevolgd. Zo is er geen afdeling naamkunde (indertijd twee personen) meer en is ook de plaats van de dialectoloog voor Drenthe niet opnieuw ingevuld. Op dit moment zijn aan het Nedersaksisch Instituut nog slechts drie personen verbonden.

In de toekomst moet de positie van het instituut als wetenschappelijk universitair instituut voor de Nedersaksische Taal en Cultuur op zijn minst gelijk zal blijven, om te kunnen bestaan. In de gewenste situatie moet de positie versterkt worden, op een zodanige wijze dat de oude breedte en diversiteit qua personeelsbestand en onderzoeksvelden weer hersteld kan worden en dat er ook nieuwe taken aange trokken kunnen worden. Op zijn minst moet elke Nedersaksische regio in het Instituut vertegenwoordigd worden. Hierbij is inzet van de regionale overheden uit het gehele Nedersaksische taalgebied noodzakelijk.

Daarnaast is het noodzakelijk dat de rijksoverheid een rol speelt in het behouden van het Nedersaksisch Instituut door het verlenen van specifieke subsidies aan het Nedersaksisch Instituut.

3.7 lid 1f Volwasseneducatie en nascholing

Stand van zaken 2002

In Groningen, Drenthe, Overijssel en de beide Stellingwerven worden taalcursussen aangeboden voor volwassenen in de streektaal, voor beginners en gevorderden zowel mondeling als schriftelijk. Zo wordt voldaan aan sub i van dit lid. Al deze cursussen kunnen ook worden gevolgd door mensen die van buiten het streektaalgebied komen en de taal niet spreken.

In de Achterhoek is er alleen een eendaagse cursus waarin wordt ingegaan op de streekcultuur in de Achterhoek en waar ook aandacht wordt besteed aan de taal. Op de Veluwe worden op dit moment helemaal geen taalcursussen gegeven. Hierdoor wordt dit lid door Gelderland op een te minimale manier ingevuld.

Gewenste situatie

In Gelderland zijn op dit moment nog geen taalcursussen en dit is wel dringend gewenst. Om te komen tot een goede invulling van dit lid zijn er twee stappen die genomen moeten worden. Als eerste zal de provincie het aanbod van dergelijke cursussen moeten stimuleren. Daarbij moet in dit geval vooral gedacht worden aan een structurele subsidie aan het Staring Instituut en de IJsselacademie zodat deze twee instituten genoeg personele krachten hebben om een dergelijke cursus vorm te geven en uiteindelijk ook uit te voeren. Door deze stimulans wordt voldaan aan sub iii van dit lid¹².

Binnen een aantal jaren zal vervolgens worden voldaan aan sub i waarin wordt gevraagd naar scholing in en over de streektaal.

In de andere gebieden is het vooral zaak dat de cursussen die er nu zijn, in de toekomst zullen blijven bestaan en waar nodig worden uitgebreid. In West-Overijssel zijn het aantal cursussen en de regionale dekking bijvoorbeeld absoluut onvoldoende. Hiervoor is nodig dat de subsidies die nu worden gebruikt voor het ontwikkelen en uitvoeren van de cursussen ook in de toekomst worden behouden.

3.8 lid 1g Geschiedenis en cultuur

Stand van zaken 2002

In lid 1g wordt gevraagd om onderricht in de geschiedenis en de cultuur die door de streektaal weerspiegeld wordt. Hieraan wordt in alle provincies en gemeenten voldaan. Ten eerste door het onderwijs aan de letterenfaculteit van de Rijksuniversiteit Groningen. Daarnaast worden door de taalinstututen, oudheidkamers, geschiedkundige verenigingen, bibliotheken en andere instellingen cursussen aangeboden op het gebied van geschiedenis en cultuur.

Gewenste situatie

De gewenste situatie is hier op het eerste gezicht al bereikt. Belangrijk is om deze cursussen te behouden en waar nodig uit te breiden. Dit kan alleen door het continueren van de subsidies.

3.9 lid 1h Opleidingen docenten

Stand van zaken 2002

Dit lid vraagt te voorzien in basis- en vervolgoopleidingen voor docenten die nodig zijn om de leden 1a tot en met 1g ten uitvoer te brengen. Dit gebeurt in de verschillende provincies/gemeenten op verschillende manieren. In de Stellingwerven worden cursussen aangeboden voor het personeel in het basisonderwijs. In Groningen is er scholing voor het personeel in het basisonderwijs, bijvoorbeeld op

¹² Daarbij kan worden opgemerkt dat in artikel 7 lid 1g staat dat er voorzieningen moeten zijn om een streektaal te leren voor hen die deze taal niet spreken. Deze voorziening ontbreekt in Gelderland. Dit is opvallend omdat dit ook een eis is onder deel II van het handvest en de provincie zich hier dus al wel aan gebonden heeft.

de PABO in Groningen. Ook in Overijssel wordt op verschillende PABO's aandacht besteed aan de streektaal. In Drenthe heeft bijvoorbeeld PABO 'de Eekhorst' een specialisatie Drents. Taalinstituut Drentse Taol werkt op dit punt nauw samen met de Eekhorst.

Voor het hele Nedersaksisch taalgebied geldt tenslotte dat er bijvakken (algemene dialectologie en Gronings) aan de Rijksuniversiteit worden gegeven, deze vakken kunnen door een ieder worden gevolgd (hiervoor gelden dezelfde opmerkingen als bij lid 1e zijn gemaakt).

Gewenste situatie

Er zouden structurele voorzieningen moeten worden getroffen om te garanderen dat toekomstige docenten scholing krijgen in het gebruik en onderricht van het Nedersaksisch. Ook dit is een punt dat alleen van rijkswege kan worden opgelegd. De ideale situatie is een situatie waarin elke docent die de PABO heeft doorlopen uitgebreid in aanraking is gekomen met de streektaal en de benodigde kennis en vaardigheden heeft verworven om zelf onderricht in en over het Nedersaksisch te geven. Voor een voorbeeld van deze situatie kan worden gekeken naar de aanpak in Drenthe.

Daarnaast is ook bijscholing van het huidige onderwijspersoneel, zoals dat in de Stellingwerven gebeurt, zeer gewenst.

3.10 lid 1i Controlerende organen

Stand van zaken 2002

Op dit moment is er geen orgaan dat, zoals wordt gesteld in dit lid, verantwoordelijk is voor het controleren van de genomen maatregelen en de geboekte voortgang in het invoeren of ontwikkelen van het onderricht in de streektaal.

Gewenste situatie

Op dit moment is een dergelijk orgaan er nog niet. Dat zou ook niet erg nuttig zijn omdat er in het algemeen gesteld geen verplichtingen zijn die zouden moeten worden nageleefd en dus worden gecontroleerd. Pas wanneer er wettelijke verplichtingen zijn binnen dit domein, wordt de oprichting van een dergelijk orgaan echt nodig.

3.11 lid 2 Onderricht in andere gebieden dan...

Stand van zaken 2002

Dit lid schetst een situatie waaraan, in theorie, wordt voldaan doordat scholen de vrijheid hebben om onderwijs te geven in een of meer streektalen. In praktijk zijn taalinstituten altijd bereid om cursussen te geven buiten het gebied waar zij opereren en waar de streektaal van oudsher wordt gesproken.

Gewenste situatie

Op dit moment doen er zich geen situaties voor zodanig dat de invulling van dit lid moet worden veranderd of verbeterd.

3.12 Conclusies op het gebied van onderwijs

Groningen	Drenthe	Stellingwerf	Overijssel ¹³	Gelderland
			Twente	West-OV

¹³ Doordat er in Overijssel twee taalinstituten opereren en op het punt van onderwijs verschillen is gekozen om Overijssel in tweeën uit te splitsen: Twente van het Van Deirse Instituut en daarnaast het gebied van de IJssel-academie:0 Salland en West-Overijssel, hier West-OV genoemd.

Koesteren van een cultureel erfgoed

Lid 1a		iv	iv		iv	
Lid 1b	iii	iii	iii	iii	iii	iii
Lid 1c						
Lid 1d						
Lid 1e	ii	ii	ii	ii	ii	ii
Lid 1f	i	i	i	i	i	
Lid 1g	x	x	x	x	x	x
Lid 1h	x	x	x	x	x	x
Lid 1i						
Lid 2	x	x	x	x	x	x

In dit hoofdstuk is het uitgangspunt gehanteerd dat kinderen tijdens de gehele onderwijsperiode in aanraking moeten komen met het Nedersaksisch.

Alle provincies/gemeenten voldoen aan lid b, lid e, lid g, lid h en lid 2. Voor deze leden geldt dat men in de toekomst moet waarborgen dat deze leden worden behouden en waar mogelijk of noodzakelijk worden uitgebreid. Hiervoor is het belangrijk dat de huidige subsidies worden gecontinueerd en waar nodig worden uitgebreid.

Wat betreft het voorschoolse onderwijs is er nog een aantal provincies dat hier niet of onvoldoende aan voldoet. De bij die regio behorende taalinstututen willen hier graag aan werken, het ontbreekt hen alleen aan tijd en geld. In bijlage 2 staat een schatting van de kosten die nodig zijn om dit artikel op korte termijn in te vullen.

Voor het basis- en voorgezet onderwijs zou men graag zien dat het onderwijs in en over de streektaal verplicht wordt opgenomen in het onderwijsprogramma. Dit is de enige manier waarop gegarandeerd kan worden dat elke leerling wordt onderwezen in en over de streektaal.

In Gelderland is geen goede cursus om de Achterhoekse en Veluwe streektaal te leren spreken en schrijven (lid 1f). Het is zeer belangrijk dat deze er binnen niet al te lange termijn wel zal zijn.

Op dit moment is het nog niet gewenst om te streven naar een controlerend orgaan. Het is op dit moment niet iets dat door de partijen gemist wordt. Wanneer het onderwijs in de streektaal verplicht wordt gemaakt is te verwachten dat de vraag om zo'n orgaan zal ontstaan. In eerste instantie is de Onderwijsinspectie het aangewezen orgaan om deze taak op zich te nemen.

Hoofdstuk 4 Rechtspraak

4.1 Inleiding

Het handvest beoogt streek- of minderheidstalen te beschermen in het gebied waar zij van oudsher worden gebruikt. Ook in de rechtszaal is deze bescherming van toepassing. Mensen moeten in hun eigen taal, de taal die ze dagelijks gebruiken hun zegje kunnen doen. Dat dit voor bijvoorbeeld een verdachte heel belangrijk kan zijn illustreert het volgende voorbeeld.

Er staat een Groninger terecht voor een zaak waarbij het voor de rechter van belang is, te weten of verdachte ook gecopuleerd heeft. Dat vraagt hij hem ook: “Hebt u gecopuleerd?” De betrokkene begrijpt het woord niet en de rechter vertaalt zijn vraag daarom tot: “Hebt u vleselijke gemeenschap gehad?” De verdachte toont door zijn reactie andermaal onbegrip en dan vraagt de rechter: “Bist ter ook overhîn west?”, in diverse opzichten een platte manier van spreken die verdachte wel begrijpt¹⁴.

Uit dit voorbeeld blijkt dat het gebruik van de streektaal soms noodzakelijk is voor een verdachte om (eerlijk) te kunnen antwoorden. Daarvoor moet hij begrijpen wat er wordt gevraagd en dat kun je toch het beste in je eigen taal?

Een ander interessant voorbeeld van het (niet-gecodeerde) gebruik van het Nedersaksisch wordt gevormd door een kort geding in de Arrondissementsrechtbank te Groningen, d.d. 1 mei 1996. Op verzoek van de kortgedingrechter hielden de advocaten hun pleidooi in het Gronings, teneinde het een deel van het publiek (bestaande uit vertegenwoordigers van de rechtbank te Oldenburg, Duitsland) des te gemakkelijker te maken het proces te volgen¹⁵.

Zo zijn er nog meer voorbeelden waaruit blijkt dat het Nedersaksisch in de rechtspraak vaak wordt gebruikt en dat het gebruik ook bijdraagt aan een vlotte rechtsgang.

4.2 Lid 1a, lid 1b, lid 1c, lid 2a en lid 2c

Bij de leden 1a, 1b, 1c en 2c geldt dat de gemeenten/provincies zich beroepen op het gewoonterecht. Vandaar dat deze leden hieronder gezamenlijk worden besproken.

Stand van zaken 2002

Lid 1 a sub ii vraagt - in geval van strafrechtelijke procedures - de verdachte het recht te waarborgen om zijn/haar streektaal of taal van een minderheid te gebruiken. Op grond van het gewoonterecht is een dergelijk gebruik geaccepteerd in tal van procedures, indien en voor zover er geen communicatiestoornis optreedt.

Op soortgelijke wijze wordt voldaan aan lid 1 a sub iii, waarin, eveneens in geval van strafrechtelijke procedures, wordt gevraagd te bepalen dat verzoeken en bewijsmateriaal, geschreven of mondeling, niet als niet-toelaatbaar worden geacht, enkel omdat ze geformuleerd zijn in een streektaal of taal van een minderheid. In Noord- en Oost-Nederland is het zo, dat de geldigheid van documenten of verklaringen niet op voorhand wordt ontkend doordat ze in de streektaal zijn gesteld.

Lid 1 b sub ii betreft het toestaan van het gebruik van een streektaal of taal van een minderheid wanneer men voor een rechtbank moet verschijnen in geval van civiele procedures zonder dat daarvoor extra kosten in rekening worden gebracht bij de desbetreffende procederende persoon of instantie. Evenals in geval van lid 1 a sub ii lijkt hier sprake van gewoonterecht.

Lid 1 c sub ii vraagt in geval van administratiefrechtelijke procedures toe te staan dat wanneer een procederende partij persoonlijk voor de rechtbank moet verschijnen, deze zijn of haar streektaal of

¹⁴ Uit een lezing van Dr. S.J. Reker op 10 juni 1994 tijdens een gezamenlijk lustrumcongres van de Rijksuniversiteit Groningen en de Provincie Groningen.

¹⁵ *Nieuwsblad van het Noorden*, 11 mei 1996

taal van een minderheid mag spreken zonder dat er extra kosten in rekening worden gebracht. Evenals in het geval van de leden 1 a sub ii, 1 a sub iii en 1 b sub ii kan worden vastgesteld dat er zich op dit terrein geen belemmeringen voordoen.

In lid 2a wordt gevraagd wettige, binnen de staat opgestelde documenten niet te ontkennen enkel omdat ze zijn opgesteld in de streektaal. In de praktijk worden maar heel soms documenten in het Nedersaksisch opgesteld. Een voorbeeld hiervan is dat in de Stellingwerfen afschriften van de notaris in het Stellingwerfs kunnen worden opgesteld zonder dat de rechtsgeldigheid verloren gaat. Wanneer dit gebeurt dan is het gebruikelijk dat deze documenten worden geaccepteerd.

In lid 2c komt tot uitdrukking dat de rechtsgeldigheid van tussen partijen opgestelde documenten niet kan worden ontkend uitsluitend omdat deze zijn opgesteld in een streek- of minderheidstaal. Gebruikelijk is, dat zo'n situatie wordt geaccepteerd.

Gewenste situatie

Uit de huidige praktijk blijkt dat regelmatig de streektaal in juridische zaken wordt gebruikt en dat rechters en andere betrokken partijen hier geen bezwaar tegen hebben. De provincies en gemeenten menen dat zij op basis van het gewoonterecht de bovenstaande leden voldoende invullen. Een gewoonte kan met name een bron van recht opleveren wanneer wetgeving en rechtspraak geen bruikbare norm opleveren. Nu in Nederland vrijwel elke handeling van verschillende kanten door wetgeving wordt gereguleerd, kan er niet vaak een beroep worden gedaan op het gewoonterecht en is dat dus vrij ongewoon. Toch zijn er in Nederland geen regels of wetten die bepalen dat er geen Nedersaksisch in de rechtspraak mag worden gebruikt en kan hier dus aanspraak worden gemaakt op het gewoonterecht.

Door de provincies en gemeenten wordt de mening gedeeld van de toenmalig staatssecretaris van Binnenlandse Zaken de heer Kohnstamm¹⁶ dat om artikel 9 beter te kunnen onderschrijven er een wettelijk regeling moet zijn inzake de positie van het Nedersaksisch in het rechtsverkeer. Dit zou van rijkswege bewerkstelligd moeten worden. Tot die tijd geldt dat het juridisch formalisme het gebruik van het Nedersaksisch binnen het rechtsverkeer niet mag hinderen. Binnen de huidige praktijk zijn er geen problemen en die moeten ook niet gemaakt worden.

4.3 Lid 1d Geen extra uitgaven

Stand van zaken 2002

In lid 1d wordt gevraagd stappen te ondernemen om te waarborgen dat toepassing van de subparagrafen i en iii onder lid b en c geen extra uitgaven met zich meebrengen voor de betrokkenen. Nergens zijn tot nu toe stappen ondernomen met betrekking tot het Nedersaksisch.

Gewenste situatie

De in dit lid impliciet neergelegde verplichting voor de nationale staat om te allen tijde te voorzien in betaling van vertaalkosten kan op dit moment zeker niet worden onderschreven. In het Nederlandse systeem is sprake van een genuanceerd stelsel van kostentoe rekening, zowel in het verkeer tussen bestuursorganen en belanghebbenden als in het rechtsverkeer. Om die reden komt dit artikelonderdeel niet in aanmerking voor onderschrijving¹⁷. Wel staat er in het 'Explanatory report' dat staten zelf dit vraagstuk dienen op te lossen, hetzij door bestaande wettelijke bepalingen, hetzij door specifieke nieuwe voorschriften aan te nemen, waarbij rekening wordt gehouden met de noodzaak de streektaal te beschermen¹⁸. Dit is een taak voor de rijksoverheid.

¹⁶ Zie de brief van staatssecretaris Kohnstamm van 25 oktober 1996

¹⁷ zie TK 24092 nr. 5, vergaderjaar 1994-1995

¹⁸ Zie punt 95 van het 'Explanatory report' van de Raad van Europa bij het handvest voor regionale talen en talen van minderheden.

4.4 Lid 2b Geïnteresseerde derden

Stand van zaken 2002

In lid 2a werd gevraagd om de rechtsgeldigheid van wettelijke documenten niet te ontkennen, enkel omdat deze zijn opgesteld in de streektaal. In aanvulling op dit lid wordt in lid 2b gevraagd om er zorg voor te dragen dat de inhoud van een document waarop de procespartij die de streektaal gebruikt, zich beroept wordt bekend gemaakt aan de tegenpartij die deze streektaal niet spreekt op een voor hen begrijpelijke vorm. Op dit moment zijn er geen maatregelen getroffen om in dit lid te voorzien.

Gewenste situatie

Wanneer de status van het Nedersaksisch wettelijk geregeld zal worden, dan is het gewenst dat ook de inhoud van dit lid zal worden meegenomen.

4.5 Lid 3 Statutaire teksten

Stand van zaken 2002

In lid 3 wordt gevraagd om de meest belangrijke nationale statutaire teksten in de streektaal beschikbaar te stellen. Op dit moment is hier geen sprake van.

Gewenste situatie

Omdat in het Nedersaksisch taalgebied iedereen over het algemeen beter Nederlands dan de streektaal kan lezen is dit voorlopig niet een lid dat de hoogste prioriteit heeft.

Wel is het uiteindelijk gewenst dat ook dit lid zal worden toegepast, omdat het belangrijk is om de streektaal in alle facetten van het dagelijks leven te gebruiken en de statutaire teksten vormen een belangrijk aspect van dit dagelijks leven.

4.6 Conclusie

	Groningen	Drenthe	Stellingwerf	Overijssel	Gelderland
Lid 1a	ii en iii	ii en iii	ii en iii	ii en iii	ii en iii
Lid 1b	ii	ii	Ii	ii	ii
Lid 1c	ii	ii	ii	ii	ii
Lid 1d					
Lid 2a	x	x	x	x	x
Lid 2b					
Lid 2c	X	x	x	x	x
Lid 3					

Op basis van het gewoonterecht wordt op dit moment aan zes onderdelen van dit artikel voldaan. Het gewoonterecht kan in Nederland worden toegepast wanneer er geen wettelijke regeling is getroffen. In Nederland is niet geregeld welke talen in het juridische verkeer zijn toegestaan. Vandaar dat de provincies en gemeenten zich hier kunnen beroepen op het gewoonterecht. Toch is het gewoonterecht geen stevige juridische basis. Daarom vinden de provincies en gemeenten het zeer belangrijk dat er een wettelijk regeling komt inzake de positie van het Nedersaksisch in het rechtsverkeer. Zo kunnen de rechten van de streektaalspreker pas echt worden gegarandeerd. Het is een taak van de rijksoverheid om te zorgen dat bovengenoemde wettelijke regeling er daadwerkelijk komt. Ook moet er in deze wettelijke regeling geregeld worden hoe en welke kosten er kunnen worden verhaald (lid 1d). Als

leidraad geldt hier heel nadrukkelijk: *“Een taal die niet overal gebruikt mag worden, wordt als taal niet serieus genomen door degenen die dit niet toestaan.”*¹⁹

De andere leden van dit artikel, lid 2b en lid 3, hebben op dit moment niet de allerhoogste prioriteit. Wel moet er in de toekomst meer aandacht komen voor het schriftelijk gebruik van het Nedersaksisch. Daarom zijn ook dit leden waarvan het belangrijk is dat deze in de toekomst worden uitgevoerd en worden vastgelegd in een wettelijke regeling.

¹⁹ Bewerkte uitspraak uit een van de interviews met deskundigen.

Hoofdstuk 5 Bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten

5.1 Inleiding

Om een taal levend te houden, moet een taal worden gesproken. Niet alleen binnenshuis maar ook in het openbare leven: op het werk, op school, bij de sportvereniging etc. Wanneer iemand naar het gemeente- of provinciehuis gaat dan is het gewenst om daar de eigen taal te kunnen spreken en in de eigen taal te worden aangesproken.

Het toestaan van het gebruik van de streektaal in het contact met de overheid is van fundamenteel belang voor de positie en ontwikkeling van deze taal, ook gevoelsmatig gezien. Als een taal volledig zou worden uitgebannen uit de betrekkingen met de overheid, zou die taal in feite genegeerd worden, aangezien de taal een algemeen communicatiemiddel is dat niet mag worden teruggedrongen tot alleen maar de privé-sfeer. Bovendien, als een taal niet doordringt tot politieke, juridisch en bestuurlijke kringen, verliest zij geleidelijk haar terminologisch potentieel op dat gebied en verwordt zij tot een 'gehandicapte taal' waarin niet alle aspecten van het gemeenschapsleven kunnen worden uitgedrukt.²⁰ Het gebruik van de streektaal, zeker in het mondelinge verkeer met de overheid, moet mogelijk zijn én blijven.

Wettelijk is het op dit moment niet verboden om in het bestuurlijk verkeer het Nedersaksisch te gebruiken aldus artikel 2.6 Algemene Wet Bestuursrecht:

Lid 1: bestuursorganen en onder hun verantwoordelijkheid werkzame personen gebruiken de Nederlandse taal, tenzij bij wettelijk voorschrift anders is bepaald.

Lid 2: in afwijking tot het eerste lid kan een andere taal worden gebruikt indien het gebruik daarvan doelmatiger is en de belangen van derden daardoor niet onevenredig worden geschaad.

5.2 Lid 1a Mondelinge en schriftelijke verzoeken

Stand van zaken 2002

Sub iv van dit lid vraagt bestuurlijke overheden te waarborgen dat gebruikers van een streektaal mondeling of schriftelijk aanvragen kunnen indienen in deze streektaal. Bij de provincies Groningen, Drenthe, Overijssel en Gelderland levert dit geen probleem op en wordt de waarborg gevormd door de gangbare praktijk.

De beide Stellingwerken voldoen aan sub iii waarin gevraagd wordt de bestuurlijke overheden binnen de relevante bestuurlijke districten van de staat toe te staan dat burgers zich in hun streektaal of taal van een minderheid tot de overheden richten en dat zij in deze taal antwoord krijgen. Wanneer hier voor bestuurlijke districten de provincie gelezen mag worden, ligt er geen enkele belemmering, integendeel. De provincie Fryslân beantwoordt Stellingwerfse brieven zelfs incidenteel in het Stellingwerfs.

Gewenste situatie

Het Nedersaksisch wordt nog steeds veel in het mondelinge verkeer met de overheid gebruikt en dit moet ook zo blijven. De gewenste situatie op dit punt zou zijn dat een ieder die in de streektaal (mondeling en schriftelijk) een verzoek indient bij de provincie, ook in de streektaal antwoord krijgt. Dit zou door de provincies actief gestimuleerd moeten worden en opgenomen moeten worden in het beleid van provincies en gemeenten binnen het Nedersaksisch taalgebied.

²⁰ Zie punt 100 van het 'Explanatory report' van de Raad van Europa bij het Handvest voor regionale talen en talen van minderheden.

5.3 Lid 1b Formulieren

Stand van zaken 2002

Dit lid vraagt ambtelijke teksten en formulieren voor de bevolking in de streektaal of in tweetalige versies beschikbaar te stellen. Geen enkele provincie voldoet volledig aan dit lid.

Gewenste situatie

In de gewenste situatie zou het gebruik van de streektaal in het bestuurlijk verkeer een wettelijke basis hebben, mondeling en schriftelijk. Op dit moment is er vanuit de overheden nog niet veel aandacht voor de geschreven streektaal. Het is gewenst dat het gebruik van de streektaal in ambtelijke teksten en formulieren mogelijk is en wordt toegestaan én gestimuleerd, ongeacht of daarvan veel of weinig gebruik wordt gemaakt.

5.4 Lid 1c Documenten

Stand van zaken 2002

In lid c wordt gesteld dat het bestuurlijke overheden moet worden toegestaan documenten in een streek- of minderheidstaal op te stellen. In artikel 2.6 van de Algemene Wet Bestuursrecht wordt gesteld: *in afwijking tot het eerste lid kan een andere taal worden gebruikt indien het gebruik daarvan doelmatiger is en de belangen van derden daardoor niet onevenredig worden geschaad*. Gebruik van de streektaal is dus niet onvoorwaardelijk toegestaan. Niet in alle situaties kunnen documenten in de streektaal worden opgesteld. Hiervoor zou een wetwijziging nodig zijn gelijk die nu voor het Fries is opgesteld in artikel 2.7 tot en met 2.12 van de Algemene Wet Bestuursrecht.

Gewenste situatie

In de gewenste situatie heeft het gebruik van de streektaal in het bestuurlijk verkeer een wettelijke basis, mondeling en schriftelijk. Ook hier geldt, net als in het vorige lid, dat dit geen lid is dat de hoogste prioriteit heeft. Wel moet er in de toekomst meer aandacht komen voor het schriftelijk gebruik van het Nedersaksisch. Daarom is het gewenst dat het gebruik van de streektaal in documenten mogelijk is en wordt toegestaan én gestimuleerd, ongeacht of daarvan veel of weinig gebruikt wordt gemaakt.

5.5 Lid 2a Gebruik aanmoedigen

Stand van zaken 2002

Dit lid vraagt dat het gebruik van de streektaal binnen het kader van de plaatselijke of regionale overheid wordt toegestaan of zelfs aangemoedigd. Streektaal in het persoonlijk contact met de burgers is vooral in veel gemeenten een normale zaak, ook al heeft dat gebruik, net als bij de provincies geen formele basis. De beide Stellingwerven zijn hierop een positieve uitzondering. Hier is het gebruik van het Stellingwerfs sinds 1981 formeel vastgelegd in een raadsbesluit.

In veel gebieden vinden of vonden gemeentelijke herindelingen plaats, leidend tot schaalvergroting. Dat vormt waarschijnlijk een bedreiging voor het praktische streektaalgebruik met de nieuwe lokale overheid.

Gewenste situatie

Op dit moment wordt het gebruik van de streektaal binnen de regionale en plaatselijke overheden toegestaan, van actieve stimulering is geen sprake. In de gewenste situatie heeft het gebruik van de streektaal in het mondelinge verkeer een formele basis bij de gemeenten en provincies zelf én een wettelijke basis in het bestuursrecht. Tot die tijd kunnen gemeenten en provincies het voorbeeld van

de Stellingwerven volgen en het gebruik van het Nedersaksisch actief stimuleren en aanmoedigen. Niet alleen in contacten met burgers maar ook intern.

Ook moeten de overheden bij de nieuwe vormen van contacten met de burger, zoals internet, gebruik maken van het Nedersaksisch.

5.6 Lid 2b Mondelinge en schriftelijke verzoeken

Stand van zaken 2002

Dit lid vraagt dat schriftelijke en mondelinge verzoeken bij de plaatselijke overheden, in dit geval gemeenten, in de streektaal mogen worden ingediend. Stellingwerf voldoet sinds 1981 formeel aan dit artikel, door het vast te leggen in een raadsbesluit. In Groningen, Drenthe, Overijssel en Gelderland wordt hier in de praktijk aan voldaan. Wanneer men met een verzoek in de streektaal bij het gemeentehuis komt kan men zich van de streektaal bedienen.

Gewenste situatie

Ook hier geldt dat in de gewenste situatie het gebruik van de streektaal een wettelijke basis heeft. Tot die tijd kunnen de gemeenten het voorbeeld van de beide Stellingwerven volgen en het gebruik van de streektaal formeel vastleggen in raadsbesluiten, om zo het gebruik van de taal te stimuleren en waarborgen. De provincies kunnen hierbij een actieve, stimulerende rol spelen.

5.7 Lid 2c en 2d Officiële documenten

Stand van zaken 2002

In dit lid wordt gevraagd om officiële (regionale en plaatselijke) documenten ook openbaar te maken in de streektaal. Hier voldoen geen van de gemeenten/provincies aan. Een noemenswaardige uitzondering hierop is dat er in het gehele Nedersaksisch taalgebied gemeenten bereid zijn mensen in de streektaal te trouwen, waarbij ook de trouwakte mede in de streektaal kan worden opgesteld.

Gewenste situatie

In de gewenste situatie heeft het gebruik van het Nedersaksisch in officiële documenten een wettelijke basis. (zie lid 1b en 1c)

5.8 Lid 2e en 2f Vergaderingen

Stand van zaken 2002

In de leden 2e en 2f wordt gevraagd het gebruik van de streektaal tijdens vergaderingen van de plaatselijke en regionale overheden toe te staan en te stimuleren. In alle provincies en gemeenten is het toegestaan om de streektaal te gebruiken tijdens de vergadering, alhoewel dit nergens formeel geregeld is. Bij de meeste gemeenten wordt dit regelmatig gedaan, bij de provincie is dit minder.

Gewenste situatie

Men moet in de vergaderingen, als men dat wil, de streektaal kunnen gebruiken. De gemeenten en provincies kunnen hierin een actieve en stimulerende rol spelen. Daarnaast moet formeel, in het beleid van gemeenten en provincies, worden geregeld dat een ieder die dat wil zich van de streektaal kan bedienen tijdens vergaderingen.

5.9 Lid 2g Plaatsnamen

Stand van zaken 2002

Lid 2g vraagt het gebruik van plaatsnamen in de streektaal te stimuleren of toe te staan. Op dit moment is er geen beleid op dit punt.

Gewenste situatie

Op dit moment is er nog geen behoefte geconstateerd om de plaatsnamen in het Nedersaksisch taalgebied in de streektaal te gebruiken.

5.10 Lid 3a, 3b en 3c Overheidsdiensten

Stand van zaken 2002

In lid drie worden bepaalde zaken gevraagd die betrekking hebben op overheidsdiensten (publiek en privaatrechtelijk) waarover de overheid zeggenschap heeft zoals ziekenhuizen en vervoersmaatschappijen. In lid 3a wordt gevraagd dat diensten in hun voorzieningen ruimte moeten scheppen voor de streektaal, in lid b wordt gevraagd dat verzoeken kunnen worden ingediend én kunnen worden beantwoord in de streektaal en lid 3c tenslotte wordt alleen gevraagd dat verzoeken kunnen worden ingediend in de streektaal.

Op dit moment voldoen alle provincies/gemeenten alleen aan lid 3c. Uit de praktijk blijkt dat mensen bij de meeste overheidsdiensten in de streektaal terecht kunnen.

Gewenste situatie

Het is belangrijk dat mensen met hun verzoeken in de streektaal bij de overheidsdiensten terecht kunnen. Belangrijk is dus dat in ieder geval lid 3c wordt behouden en in de toekomst formeel verankerd wordt. Rijk, provincie en gemeenten kunnen een stimulerende rol spelen bij lid 3c en in de toekomst streven naar het invullen van lid 3a en 3b.

5.11 Lid 4a Vertaling

Stand van zaken 2002

Lid 4a vraagt maatregelen te nemen voor vertaling of interpretatie indien dit nodig is. De taalinstututen kunnen op dit moment deze ‘service’ al leveren en doen dit ook regelmatig. Mensen die een stuk schrijven voor een krant of een tijdschrift vragen regelmatig aan de taalinstututen of zij dit willen corrigeren. Ook een bestuurder die zijn speech in de streektaal wil uitspreken, kan bij de taalinstututen terecht voor vertaling. In Drenthe is er een beëdigd tolk Drents die benaderd kan worden voor vertaling en interpretatie.

Gewenste situatie

Op moment is het vooral van belang dat deze ‘service’ van de taalinstututen blijft behouden. Verdere uitbreiding is, gezien de huidige vraag, op dit moment niet nodig.

5.12 Lid 4b Versterking en scholing

Stand van zaken 2002

In lid 4b wordt gevraagd te voorzien in versterking en, waar nodig scholing van ambtenaren en ander noodzakelijk personeel van overheidsdiensten. De voorzieningen hiervoor zijn in Groningen, Drenthe, Stellingwerf en Overijssel aanwezig. Wanneer dat nodig is kunnen ambtenaren een streektaalcursus

volgen bij een van de taalinstututen. In het verleden is dit ook af en toe aangeboden aan provincie en gemeenten. In Gelderland zijn geen taalcursussen die ook door ambtenaren gevolgd kunnen worden.

Gewenste situatie

Ambtenaren hebben de mogelijkheid om informatie in te winnen en cursussen te volgen bij de taalinstututen. Gemeenten en provincies bepalen zelf of en wanneer dit nodig is.

In Gelderland is het noodzaak dat er een volledige taalcursus wordt opgezet voor de Veluwe en de Achterhoek, dit kan alleen met steun van de provincie (zie artikel 8 lid 1f).

5.13 Lid 4c Aanstelling personeel

Stand van zaken 2002

In lid 4c wordt gevraagd, voor zover mogelijk, verzoeken van personeel met kennis van de streektaal, om aangesteld te worden bij een overheidsdienst in het gebied waar die taal wordt gebruikt, na te leven. Dit lid is opgesteld om ervoor te zorgen dat andere leden van dit artikel beter gewaarborgd worden. Op dit moment zijn er geen voorbeelden bekend binnen provincies of gemeenten dat dit gebeurt.

Gewenste situatie

Het is van belang voor de invulling van het artikel als geheel dat overheidsdiensten hier in hun personeelsbeleid rekening mee houden. Dit waarborgt bijvoorbeeld dat burgers met verzoeken in de streektaal bij die overheden terecht kunnen (lid 1a en 2b).

5.14 Lid 5 Gebruik en aannemen achternamen

Stand van zaken 2002

Lid 5 vraagt het gebruik of het aannemen van achternamen in de streek- of minderheidstaal, op verzoek van de betrokkenen, toe te staan. Dit wordt in Nederland niet belet, anders dan de belemmeringen die in het algemeen gelden bij naamswijzigingen. Het gebruik van streektaal in achternamen wordt verder, voor zover de achternaam al in de streektaal is, niet verboden.

Gewenste situatie

De gewenste situatie is, met betrekking tot dit lid, al bereikt. Belangrijk blijft het behouden van de huidige invulling van dit lid.

5.15 Conclusie

	Groningen	Drenthe	Stellingwerf	Overijssel	Gelderland
Lid 1a	iv	iv	iii	iv	iv
Lid 1b					
Lid 1c					
Lid 2a	x	X	x	x	x
Lid 2b	x	x	x	x	x
Lid 2c					
Lid 2d					
Lid 2e	x	x	x	x	x
Lid 2f	x	x	x	x	x
Lid 2g					

Koesteren van een cultureel erfgoed

Lid 3a					
Lid 3b					
Lid 3c	x	x	x	x	x
Lid 4a	x	x	x	x	x
Lid 4b	x	x	x	x	
Lid 4c					
Lid 5	x	x	x	x	x

Het mondelinge gebruik van het Nedersaksisch is algemeen geaccepteerd binnen de provincies en gemeenten. Dit blijkt ook uit de invulling van de meeste leden in dit artikel. Belangrijk is dat het mondelinge gebruik ook in de toekomst blijft gewaarborgd. Wat de provincies en de gemeenten kunnen doen is het voorbeeld van de beide Stellingwerven overnemen en het gebruik van het Nedersaksisch formeel vastleggen in het beleid. Daarnaast is belangrijk dat de overheden het gebruik van het Nedersaksisch actief stimuleren: tijdens vergaderingen, met het contact met de burger en ook onderling bij ‘de koffieautomaat’.

Het schriftelijke gebruik van het Nedersaksisch is bij de bestuurlijke overheden en overheidsdiensten op dit moment minder gebruikelijk dan het mondelinge. Als ‘reden’ wordt hiervoor aangegrepen dat er maar weinig inwoners nog het Nedersaksisch lezen. Dit is juist een signaal dat het Nedersaksisch te weinig in schriftelijke bronnen wordt gebruikt en dat te weinig inwoners nog in aanraking komen met het geschreven Nedersaksisch. Daarom is het gewenst dat het gebruik van de streektaal in documenten wordt toegestaan en wordt gestimuleerd, ongeacht of het veel of weinig gebruikt wordt.

Het is volgens artikel 2.6 van de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) niet verboden om het Nedersaksisch te gebruiken maar de provincies en gemeenten zouden graag zien dat dit wettelijk wordt vastgelegd op een zelfde wijze als dit nu al voor het Fries het geval is (artikel 2.7 tot en met 2.12 van de AWB).

Alle provincies en gemeenten voldoen binnen dit artikel aan 9 leden, behalve Gelderland, doordat Gelderland geen taalcursus heeft zoals die er wel is in de andere provincies. Ambtenaren kunnen hierdoor geen gebruik maken van scholing wanneer dit nodig blijkt te zijn. Het is belangrijk dat Gelderland deze achterstand zo snel mogelijk inloopt. De provincie Gelderland kan hieraan bijdragen door een structurele subsidie aan het Staring Instituut en IJsselacademie toe te wijzen om de taalcursus te ontwikkelen en uit te voeren.

Hoofdstuk 6 Media

6.1 Inleiding

De tijd en de ruimte die in de media aan de streektaal wordt besteed, is van vitaal belang voor het behoud van de taal. Tegenwoordig kan geen enkele taal haar invloed behouden wanneer zij geen toegang heeft tot de moderne massamedia. De vlucht die deze media wereldwijd hebben genomen alsmede de technologische vooruitgang leiden tot een verzwakking van de culturele invloed van de kleine talen. Met namen voor een invloedrijk medium als televisie is het aantal kijkers doorgaans een beslissende factor. Streektalen vertegenwoordigen daarentegen slechts een kleinere culturele markt. Wil het Nedersaksisch een levende taal blijven dan moet er regelmatig aandacht aan deze taal in de media worden besteed en moet er normaal en functioneel gebruik van worden gemaakt. En daarmee bedoelen we ook internet, een terrein waar het handvest geen aandacht aan besteedt.

6.2 Lid 1a Omroepen of programma's in de streektaal

Stand van zaken 2002

In Nederland worden voldoende maatregelen getroffen om omroepen programma's in streektalen of talen van minderheden te kunnen laten aanbieden. Daarmee voldoen alle gemeenten/provincies aan lid 1 a sub iii.

Sub ii van dit lid vraagt voldoende voorzieningen te treffen opdat zendgemachtigden programma's in de streektaal uit kunnen zenden. Bij de vorming van RTV Drenthe, RTV Noord, RTV Oost, Omrop Fryslân en RTV Gelderland is bewust de aandacht voor streekcultuur (waaronder het Nedersaksisch valt) een uitgangspunt geweest.

Gewenste situatie

Het is belangrijk dat de invulling van dit lid ook voor de toekomst gewaarborgd blijft. Regionale en lokale omroepen moeten aandacht blijven schenken aan de streektaal.

Op dit moment mag Omroep Drenthe bijvoorbeeld niet in Friesland en Groningen uitzenden. Dit wordt door mensen in het zuiden van Groningen betreurd omdat zij meer Drents dan Gronings spreken. Deze verspreidingsbeperking voor de programma's van regionale omroepinstellingen is geregeld in artikel 64a van de Mediawet. Een wijziging van de Mediawet met betrekking tot deze verspreidingsbeperking, in die zin dat deze zal vervallen, staat op stapel en is in een vergevorderd stadium. Met de wijziging wordt tegemoetgekomen aan de wens van veel kijkers en luisteraars om programma's van naburige provincies te ontvangen. Of het programma van een naburige provincie vervolgens daadwerkelijk op de kabel beschikbaar komt, is mede afhankelijk van de betreffende programmaraad en de kabelexploitant.

6.3 Lid 1b Radio

Stand van zaken 2002

In sub ii wordt gevraagd de vorming van een radiostation te stimuleren dat regelmatig uitzendt in de streektaal. Door alle regionale en veel lokale radiozenders²¹ wordt regelmatig uitgezonden in de streektaal. Er zijn programma's in de streektaal en daarnaast vinden interviews en discussies ook plaats in de streektaal. Alleen door Omrop Fryslân wordt er geen programma in het Nedersaksisch uitgezonden, deze omroep heeft als voertaal het Fries. Mensen die geïnterviewd worden zijn wel vrij om de taal van hun keuze te gebruiken. Wel zijn er in de beide Stellingwerfen lokale radiozenders die in het Stellingwerfs uitzenden.

²¹ Regionale radiozenders: Radio Noord, Radio Drenthe, Omrop Fryslân, Radio Oost en Radio Gelderland. Daarnaast zijn er vele lokale radiozenders die gedeeltelijk of geheel in de streektaal uitzenden.

Gewenste situatie

Belangrijk is dat het huidige aantal programma's blijft behouden en waar de vraag gerechtvaardigd is wordt uitgebreid. Veel streektaalsprekers vinden dat er te weinig programma's in de streektaal zijn. RTV Drenthe en RTV Noord hebben aangegeven graag meer programma's in het Nedersaksisch te willen maken, hiervoor hebben zij twee dingen nodig. Geld, maar wat ook heel belangrijk is, zijn medewerkers die de streektaal goed beheersen en hier is op dit moment nog een tekort aan. De omroepen willen hier in de toekomst hun sollicitatieprocedures op aanpassen.

Omrop Fryslân zendt op dit moment geen programma in het Stellingwerfs uit. Dit is te betreuren omdat toch een niet te verwaarlozen deel van de provincie Stellingwerfs spreekt. De provincie kan door middel van subsidies en andere middelen ervoor zorgen dat er toch een Stellingwerfs programma op de radio komt.

6.4 Lid 1c Televisie

Stand van zaken 2002

Lid 1 c sub ii vraagt het op regelmatige basis uitzenden van televisieprogramma's in de streektaal te stimuleren en/of mogelijk te maken. Hieraan wordt voldaan in alle provincie en gemeenten behalve bij Omroep Gelderland en Omrop Fryslân. TV Gelderland zendt geen programma uit dat geheel in de streektaal is. Wel wordt in interviews en discussies wel eens de streektaal gebruikt maar dit is niet op regelmatige basis. Ook Omrop Fryslân zendt geen programma's uit in het Nedersaksisch, Stellingwerfs. Van een 100 % Stellingwerfs gesproken programma zijn zij geen voorstander. Wel willen zij graag een soepele meertaligheid, in de uitzendingen moet het zijn dat iedereen de taal gebruikt waarin hij/zij zich het beste uitdrukt. Alle andere omroepen (TV Drenthe, TV Groningen en TV Oost) hebben wel minstens één programma geheel in de streektaal.

Alle zenders laten de streektaal onderdeel zijn van "normale" berichtgeving. Als iemand in streektaal spreekt, dan wordt hij of zij als zodanig uitgezonden, bijvoorbeeld luisteraars die bellen of in interviews.

Gewenste situatie

Het is belangrijk dat een ieder die zich gewoonlijk van de streektaal bedient dit binnen de omroep ook kan doen. De streektaalsprekers zouden graag meer programma's in de streektaal zien, vooral in Gelderland en in Fryslân. Ideaal zou zijn dat elke omroep tenminste een keer in de week een programma geheel in de streektaal uitzendt. Doordat de omroepen, samen met de programmaraden hier zelf voor verantwoordelijk zijn is hier formeel weinig aan te veranderen. De provincies kunnen door middel van subsidies het maken van streektaalprogramma's stimuleren. De omroepen zelf geven aan dat er twee zaken nodig zijn om meer programma's in de streektaal te maken. Geld en medewerkers die de streektaal machtig zijn. Voor het eerste moet de provincie zorgen, voor het tweede zijn de omroepen zelf verantwoordelijk.

Toch blijft dit een lastig punt voor een provincie als Gelderland waar veel verschillende dialecten worden gesproken. Toch zijn wij van mening dat er een programma moet worden gemaakt dat aandacht besteedt aan alle dialecten in Gelderland, al is het maar een half uur per week (bijvoorbeeld door middel van streekedities). De provincie Gelderland moet hierbij een stimulerende rol spelen.

Voor Omrop Fryslân geldt hetzelfde, deze omroep heeft gekozen om alle programma's in het Fries te maken terwijl er ook een groot aantal mensen in de provincie zijn die een andere taal spreken, Bildts, Stellingwerfs of Nederlands. Hier moet de provincie de omroep te stimuleren om ook aan de andere talen in Friesland aandacht te besteden.

Ook zou het gewenst zijn om, net als het Fries, wekelijks een half uurtje een Nedersaksisch programma op de landelijke publieke omroep uit te zenden.

Een laatste mogelijkheid om mensen meer met het Nedersaksisch in aanraking te laten komen is om een gedeelte van teletekst en tijdens de pauzetelevisie de streektaal te gebruiken.

6.5 Lid 1d Audio- en audiovisueel materiaal

Stand van zaken 2002

Lid 1 d vraagt de productie en distributie van audio- en audiovisueel materiaal mogelijk te maken en/of te stimuleren. Hieraan wordt voldaan door de producties en uitgaven van de regionale omroepen en andere organisaties die zich hiermee bezighouden. In het hele Nedersaksisch taalgebied worden veel cd's in de streektaal gemaakt, met en zonder overheidssubsidie. Ook worden er video's, dvd's en cd-rom's in de streektaal geproduceerd.

Gewenste situatie

Het gaat al jaren zeer goed met de productie van audio- en audiovisueel materiaal in de streektaal. Het is belangrijk om dit ook in de toekomst te behouden.

6.6 Lid 1e Dagbladen

Stand van zaken 2002

Sub ii van dit lid vraagt om regelmatige publicatie van krantenartikelen in de streektaal. De regionale dag- en weekbladen doen dit allemaal bijvoorbeeld in de vorm van een heel katern of een column. Ook de meeste lokale bladen en sommige huis-aan-huis bladen publiceren regelmatig artikelen in de streektaal.

Gewenste situatie

Deze situatie die de geschreven pers kent moet op zijn minst behouden blijven. Beter zou het zijn dat het aantal artikelen in de streektaal wordt uitgebreid zodat in elke krant op regelmatige basis artikelen in het Nedersaksisch worden gepubliceerd. Mensen zien niet vaak de geschreven streektaal en dus zijn deze artikelen in de dagbladen belangrijk om het Nedersaksisch levend te houden en mensen niet helemaal analfabeet in eigen taal te laten zijn. Taalinstituten kunnen het verschijnen van artikelen in het Nedersaksisch stimuleren en eventueel hulp aanbieden bij het vertalen van teksten.

6.7 Lid 1f Financiën

Stand van zaken 2002

Lid 1 f sub ii vraagt stimulering door middel van financiële steun bij de productie van auditieve en audiovisuele werken in de streektaal. Bij de productie van film- en videodocumentaires in en over de streektaal kan (in sommige gevallen) een beroep worden gedaan op subsidieregelingen van gemeenten en provincies.

Gewenste situatie

Het is belangrijk dat deze subsidiemogelijkheden behouden blijven, zodat het ook in de toekomst mogelijk blijft om producties in en over de streektaal te maken.

6.8 Lid 1g Scholing voor journalisten

Stand van zaken 2002

In lid 1g wordt gevraagd scholing van journalisten te ondersteunen, de voorzieningen hiervoor zijn in Groningen, Drenthe, Stellingwerf en Overijssel aanwezig. Wanneer dat nodig is kunnen journalisten een streektaal cursus volgen bij een van de taalinstituten. In het verleden is dit ook af en toe aangeboden aan provincie en gemeenten. In Gelderland zijn geen taalcursussen die ook door journalisten gevolgd kunnen worden.

Gewenste situatie

Journalisten kunnen informatie krijgen en cursussen volgen bij de taalinstututen, die mogelijkheid is er al. In Gelderland is het noodzaak dat er een volledige taal cursus wordt opgezet, dit kan alleen door steun van de provincie (zie artikel 8 lid 1f).

6.9 Lid 2 Buitenlandse zenders

Stand van zaken 2002

Vrijheid van directe ontvangst van radio- en televisieuitzendingen met soortgelijke streek- of minderheidstalen uit het buitenland moet zijn gegarandeerd volgens lid 2. Hieraan wordt in Nederland voldaan. De ontvangst bijvoorbeeld van de televisiezender Duitsland 3, met programma's in het verwante Nederduits, wordt in Nederland vanzelfsprekend op geen enkele wijze belemmerd. Van soortgelijke belemmeringen op uitingen in verwante talen is evenmin sprake.

Gewenste situatie

Belangrijk is dat de ontvangst van uitzendingen van Duitsland 3 ook in de toekomst mogelijk blijft.

6.10 Lid 3 Waarborgen belangen

Stand van zaken 2002

Lid 3 vraagt het waarborgen van de belangen van gebruikers van streek- of minderheidstalen in het kader van de vrijheid en het pluralisme van de media. In de programma-adviesraden wordt rekening gehouden met de streektaal en de streektaalsprekers.

Gewenste situatie

De overheden hebben weinig directe invloed in de media. Wel is van belang dat de programmaraden een goede afspiegeling zijn van de bevolking en zo dus rekening kunnen houden met de verschillende wensen en belangen van de bevolking. Dat niet altijd iedereen krijgt wat hij of zij wil is hierbij onvermijdelijk.

Wel is het belangrijk dat het Nedersaksisch in de media niet wordt weggecijferd tegen het Nederlands en het Fries. Ook het Nedersaksisch verdient een plaats. Belangrijk is dat de lokale, regionale en landelijk overheid dit benadrukken.

6.11 Conclusie

	Groningen	Drenthe	Stellingwerf	Overijssel	Gelderland
Lid 1a	iii	iii	iii	Iii	iii
Lid 1b	ii	ii	ii	Ii	ii
Lid 1c	ii	ii		Ii	
Lid 1d	x	x	x	X	x
Lid 1e	ii	ii	ii	Ii	ii
Lid 1f	ii	ii	ii	Ii	ii
Lid 1g	x	x	x	X	
Lid 2	x	x	x	X	x
Lid 3	x	x	x	X	x

Wanneer we de bovenstaande tabel bekijken gaat het goed met het Nedersaksisch in de media. Zoals we zien voldoen Groningen, Drenthe en Overijssel aan alle leden van dit artikel. Het is belangrijk dat

deze huidige aandacht van de media voor de streektaal blijft behouden en dat er waar nodig meer subsidies beschikbaar komen om programma's in de streektaal te stimuleren. Toch kunnen we ook nog een aantal kritisch opmerkingen plaatsen bij het domein media.

De Veluwe, de Achterhoek en de beide Stellingwerven ontvangen geen televisieprogramma dat geheel in het Nedersaksisch is. Dit is enigszins te begrijpen doordat in Gelderland en in Friesland het Nedersaksisch niet de meest gesproken streektaal is. Het is vooral in Gelderland moeilijk om aan alle dialecten die er in die provincie worden gesproken aandacht te besteden. Toch is het zeer belangrijk dat in elk van deze provincies ten minste één programma per week in het Nedersaksisch wordt uitgezonden. De provincies moeten hierin een stimulerende rol spelen.

Gelderland blijft ook bij dit artikel achter door het niet hebben van een taal cursus waar ook journalisten aan kunnen deelnemen. Door het ontbreken van deze taal cursus kan Gelderland drie leden van het handvest niet invullen (artikel 8 lid 1f, artikel 10 lid 4b en artikel 11 lid 1g).

Als laatste is het van belang om de ontwikkelingen te volgen binnen de mediawet en hier ook op te anticiperen. Wanneer deze wet zal veranderen, is er geen verspreidingsbeperking meer. Kabelmaatschappijen en programmaraden bepalen uiteindelijk of regionale zenders ook in andere provincies te zien zullen zijn. Wel kunnen belanghebbenden (bijv. taalinstututen) een lobby opzetten om zo duidelijk te maken dat inwoners wel degelijk andere regionale zenders willen zien en horen, bijvoorbeeld door middel van een handtekeningenactie.

Hoofdstuk 7 Culturele activiteiten en voorzieningen

7.1 Inleiding

Cultuur is de bakermat van de samenleving. Cultuur is een breed begrip waar veel onder kan vallen: cultuur is beschaving, cultuur is de geestelijke en maatschappelijke ontwikkeling van een samenleving maar de cultuur is ook de normen en waarden van een samenleving. In het handvest wordt vooral gekeken naar de activiteiten en voorzieningen waarbinnen men cultuur kan beleven, zoals in bibliotheken, videotheken, cultuurcentra, musea, archieven, academies, theaters, bioscopen alsook literaire producties, festivals en filmproducties.

Artikel 12 van het handvest gaat over culturele activiteiten en voorzieningen. Het is belangrijk dat de streektaal een passend aandeel heeft in culturele activiteiten en voorzieningen.

7.2 Lid 1a Uitingsvormen en initiatieven

Stand van zaken 2002

In lid 1 a wordt gevraagd uitingsvormen en initiatieven te stimuleren die specifiek zijn voor streek- of minderheidstalen. Hieraan wordt voldaan: provincies en gemeenten subsidiëren literaire streektaaluitgaven. In de provincies worden daarnaast activiteiten als festivals, schrijfwedstrijden of voorleesmiddagen georganiseerd. Daarnaast worden uitingsvormen en initiatieven indirect gestimuleerd door subsidies te verstrekken aan de diverse instituten die zich bezighouden met de streektaal.

Gewenste situatie

De uitingsvormen en initiatieven moeten worden behouden. Belangrijk is dat de subsidies van gemeenten en provincies worden behouden en waar nodig worden uitgebreid.

7.3 Lid 1b en 1c Vertaling van en naar streektaal

Stand van zaken 2002

Aan lid 1b en 1c wordt in alle provincies en gemeenten voldaan. Veel boeken worden naar de streektaal vertaald, van Suske en Wiske en Jip en Janneke tot Shakespeare, de Bijbel, psalmen en gezangen en diverse literaire werken. Niet alleen uit het Nederlands worden werken vertaald, ook uit bijvoorbeeld het Platduits en het Fries. Daarnaast worden werken van streektaalschrijvers tweetalig gepubliceerd zodat deze werken ook toegankelijk zijn voor mensen die de streektaal niet machtig zijn. Af en toe worden er werken vanuit de streektaal in het Nederlands vertaald.

Gewenste situatie

Het gaat goed met de publicaties in de streektaal. Belangrijk is dat dit ook in de toekomst wordt behouden en de subsidiëring van de taalinstututen wordt voortgezet.

7.4 Lid 1d Rekening houden met...

Stand van zaken 2002

Lid 1 d vraagt te waarborgen 'dat de organen die verantwoordelijk zijn voor het organiseren en ondersteunen van culturele activiteiten van diverse aard, voldoende rekening houden met het verwerken van kennis en gebruik van streek- of minderheidstalen en culturen bij de projecten die ze opzetten of ondersteunen'. De door de provincies en gemeenten gesubsidieerde instellingen beogen steeds (uitingen in) de streektaal te integreren in algemene culturele projecten.

Daarnaast is er nog het SONT, de Streektaal Organisatie voor het Nedersaksisch taalgebied. Deze stichting bestrijkt het gehele Nedersaksisch taalgebied en heeft tot doel de bovengewestelijke belangenbehartiging van de Nedersaksische streektaal.

Gewenste situatie

Ook bij dit lid geldt dat het van belang is dat de instellingen ook in de toekomst worden gesubsidieerd. Het SONT krijgt op dit moment te weinig gelden van de verschillende provincies en gemeenten om haar werk voldoende te kunnen uitvoeren, terwijl deze organisatie wel van groot belang kan zijn voor de erkenning van het Nedersaksisch onder deel III van het handvest.

7.5 Lid 1e Personeel dat de streektaal beheerst

Stand van zaken 2002

Lid 1e vraagt maatregelen te bevorderen die garanderen dat de organen die verantwoordelijk zijn voor het organiseren of ondersteunen van culturele activiteiten beschikken over personeel dat de desbetreffende streektaal volledig beheerst. Dit is in alle provincies/gemeenten het geval. Bij elk taal instituut is tenminste één streektaalconsulent werkzaam die de streektaal volledig beheerst. Deze streektaalconsulenten kunnen dankzij subsidies van overheden worden aangesteld.

Gewenste situatie

Op dit moment wordt een aantal streektaalconsulenten nog gesubsidieerd op basis van een projectsubsidie. Om de positie van deze functionarissen te verstevigen is het gewenst dat deze projectsubsidie wordt omgezet in een structurele subsidie.

7.6 Lid 1f Participatie van vertegenwoordigers

Stand van zaken 2002

Lid 1 f wil dat 'vertegenwoordigers van de gebruikers van een bepaalde streek- of minderheidstaal direct participeren in het verschaffen van faciliteiten en het plannen van culturele activiteiten'. Daarvan is zeker sprake. De streektaalinstututen stimuleren en ondersteunen activiteiten die in diverse plaatsen op streektaalgebied ontplooid worden.

Gewenste situatie

Ook hier is behoud zeer belangrijk. Overheden moeten ervoor zorgen dat de taalinstututen ook in de toekomst door kunnen gaan met deze activiteiten.

7.7 Lid 1g Oprichten organen

Stand van zaken 2002

Lid 1 g vraagt de oprichting te stimuleren van een of meer organen die verantwoordelijk zijn voor het verzamelen en het bewaren van een exemplaar van in de streektaal gepubliceerde werken en het presenteren of publiceren daarvan. Ook hier voldoen alle provincies/gemeenten aan. De meeste taalinstututen verzamelen, bewaren en geven werken uit, daarnaast zijn er bibliotheken, oudheidkamers en vergelijkbare instellingen die dit ook doen.

Gewenste situatie

Behoud van de instellingen die in streektaal gepubliceerde werken verzamelen, bewaren en publiceren is belangrijk. Overheden moeten zorgen dat deze instellingen ook in de toekomst door kunnen gaan met deze taak.

7.8 Lid 1h Terminologisch onderzoek

Stand van zaken 2002

Dit lid vraagt, indien noodzakelijk, instellingen op het gebied van vertalen en terminologisch onderzoek in het leven te roepen en of te bevorderen. Bij de Rijksuniversiteit Groningen, de Katholieke Universiteit Nijmegen, de Universiteit Leiden en de Universiteit van Amsterdam zijn er mogelijkheden om terminologisch onderzoek te doen. Ook bij de Universiteit van Leuven in België gebeurt dit regelmatig.

Daarnaast wordt bij de taalinstututen zelf ook terminologisch onderzoek gedaan en worden woordenboeken samengesteld en uitgegeven. Deze richten zich niet in het bijzonder op het handhaven en ontwikkelen van een passend bestuurlijke, juridische, sociale technische of juridisch terminologie.

Gewenste situatie

Er zijn voldoende mogelijkheden voor terminologisch onderzoek bij diverse universiteiten, daarnaast wordt ook bij een aantal taalinstututen onderzoek gedaan. Er zijn op dit moment geen signalen dat dit niet voldoende is.

7.9 Lid 2 Buiten het gebied

Stand van zaken 2002

In lid 2 wordt als minimum gevraagd niet uit te sluiten dat passende culturele activiteiten ook buiten het gebied plaatsvinden waar de desbetreffende taal vanouds wordt gesproken en dat daar passende voorzieningen zijn. Er zijn op dit punt in Nederland geen belemmeringen. De taalinstututen gaan ook in op verzoeken en aanvragen van buiten hun werkgebied. Voor Drentenaren buiten Drenthe bestaat er zelfs een vereniging 'Drenten in den vreemde', waar de Drentse Taol activiteiten voor organiseert. Ook voor Groningers bestaat er het 'Grunneger Genootschap', in nagenoeg iedere provincie in Nederland bestaat er een afdeling waar 'Grunnegers' zich kunnen verenigen. Ook bij de andere taalinstututen komen regelmatig verzoeken binnen: uit binnen- en buitenland, tot Canada en Nieuw-Zeeland toe.

Gewenste situatie

Op dit moment wordt dit lid voldoende ingevuld, het is belangrijk dat dit in de toekomst behouden blijft.

7.10 Lid 3 Culturele voorzieningen in het buitenland

Stand van zaken 2002

In lid 3 wordt gevraagd dat er bij het voeren van een cultureel beleid in het buitenland voldoende voorzieningen worden getroffen voor de streektaal en de cultuur die zij weerspiegelt. Op dit moment wordt er in geen van de provincies/gemeenten een cultureel beleid in het buitenland gevoerd waarbij de streektaal een rol speelt.

Gewenste situatie

De nationale cultuur wordt door de provincies en gemeenten niet in het buitenland uitgedragen. Dit is in principe en taak van de nationale overheid. Het is niet bekend in hoeverre dit door de rijksoverheid wordt gedaan. Op dit moment heeft dit artikel niet de hoogste prioriteit.

7.11 Conclusie

	Groningen	Drenthe	Stellingwerf	Overijssel	Gelderland
Lid 1a	x	x	x	x	x
Lid 1b	x	x	x	x	x
Lid 1c	x	x	x	x	x
Lid 1d	x	x	x	x	x
Lid 1e	x	x	x	x	x
Lid 1f	x	x	x	x	x
Lid 1g	x	x	x	x	x
Lid 1h	x	x	x	x	x
Lid 2	x	x	x	x	x
Lid 3					

Het gaat goed met de culturele activiteiten en voorzieningen in de streektaal. Er vinden zeer veel activiteiten plaats. Belangrijk is hier dat deze activiteiten en voorzieningen worden behouden. Het is ook hier belangrijk dat de subsidies die gemeenten en provincies geven niet beëindigd worden.

Veel van de culturele activiteiten komen voort uit particuliere initiatieven, waar door gemeenten en provincies in financiële zin niet aan wordt bijgedragen. Voor deze initiatieven geldt dat het voor de overheden een stuk moeilijker is om deze in de toekomst te behouden. Wel kunnen er subsidies worden aangeboden voor instellingen die in financiële problemen verkeren en hierdoor de culturele activiteiten niet meer kunnen aanbieden.

Er is maar één lid waar niet aan wordt voldaan. Dit gaat over het culturele beleid in het buitenland, hier doen de gemeenten en provincies zelf niet iets aan. Onbekend is wat er van rijkswege gebeurt. Op dit moment zijn er geen signalen dat een verdere invulling van dit lid gewenst is en daarom heeft de invulling van dit lid op dit moment geen hoge prioriteit.

Hoofdstuk 8 Economisch en sociaal verkeer

8.1 Inleiding

Het economisch en sociale verkeer speelt een belangrijke rol in het dagelijks leven. Ook in kantoren, bedrijven en winkels is het belangrijk dat het Nedersaksisch gebruikt wordt.

Er zijn voor overheden, en in het bijzonder voor lokale en regionale overheden, niet veel mogelijkheden om ervoor te zorgen dat er voldoende rekening wordt gehouden met de streektaal in het economisch en sociaal verkeer. In artikel 13 van het handvest wordt een aantal maatregelen voorgesteld op dit gebied. Enerzijds wordt getracht maatregelen die het gebruik van de streektaal in het economisch of sociale verkeer verbieden of belemmeren, tegen te gaan. Anderzijds wordt een aantal positieve maatregelen voorgesteld.

8.2 Lid 1a en 1b Formele belemmeringen

Stand van zaken 2002

De leden 1 a en 1 b van dit artikel zijn erop gericht eventuele belemmeringen op het gebruik van streektaal door middel van officiële documenten, reglementen en wetten te verhinderen of te verwijderen. Dergelijke officiële belemmeringen zijn niet bekend. Er hoeft geen beperkende bepaling verwijderd te worden.

Gewenste situatie

Op dit moment zijn er geen problemen. Het is belangrijk dat men er voor waakt dat er in de toekomst geen belemmerende bepalingen worden opgeworpen.

8.3 Lid 1c Ontmoedigende praktijken

Stand van zaken 2002

Lid 1 c vraagt verzet 'tegen praktijken die bedoeld zijn om het gebruik van streek- of minderheidstaal met betrekking tot economische en sociale activiteiten, te ontmoedigen'. Dergelijke praktijken zijn niet bekend.

Gewenste situatie

Op dit moment zijn er geen problemen. Wanneer bovengenoemde praktijken zich in de toekomst voordoen, zullen de overheden zeker beschermend optreden.

8.4 Lid 1d Bevorderen streektaal

Stand van zaken 2002

In lid 1d wordt gevraagd het gebruik van de streektaal op nog andere manieren dan hierboven is beschreven, te bevorderen. Op dit moment zijn er geen voorbeelden bekend in het economisch en sociaal verkeer die aan dit lid voldoen.

Gewenste situatie

Om een taal levend te houden is het belangrijk dat deze ook binnen het economisch en sociale verkeer wordt gebruikt. In opdracht van het Van Deirse Instituut in Enschede is in 1999 een onderzoek ge-

daan naar de commerciële waarde van het Twents²². Een voorzichtige conclusie van dit onderzoek is: 'dat er een commerciële waarde van het Twents bestaat, en dat moet dan vooral gezocht worden in de communicatie tussen de ondernemer en de klant. Hierdoor is er in de praktijk doorgaans sprake van een lagere drempel inzake het krijgen van een vertrouwensband.' Ook opvallend is dat ruim driekwart van de ondernemers vindt dat het gebruik van het Twents meer gestimuleerd moet worden.

Hieruit blijkt dus het belang van het gebruik van de streektaal. Hieruit volgt dat het belangrijk is dat het gebruik van streektaal gestimuleerd wordt. Dit kan door overheden maar ook door de media, aldus het onderzoek.

8.5 Lid 2a Financieel verkeer

Stand van zaken 2002

In dit lid wordt gevraagd in financiële en bankreglementen bepalingen op te nemen die het gebruik van de streektaal bij het opstellen van betalingsopdrachten of andere financiële documenten toestaan. Dit wordt op dit moment nergens in het Nedersaksische taalgebied gedaan.

Gewenste situatie

Alhoewel het misschien voor de promotie en de herkenning van de streektaal goed is als mensen de streektaal ook in het financiële verkeer tegenkomen is dit niet een gebied waar men moet beginnen. Op dit moment zit waarschijnlijk niemand erop te wachten om bijvoorbeeld een hypotheek in het Twents op te stellen in plaats van in het Nederlands. Men kan de energie om de streektaal in het economisch en sociaal verkeer te bevorderen beter op andere punten inzetten (zie verder de conclusie van dit hoofdstuk).

8.6 Lid 2b Activiteiten organiseren

Stand van zaken 2002

Lid 2b vraagt in de economische en sociale sectoren die onder direct toezicht staan van de overheid, activiteiten te organiseren die het gebruik van de streektaal bevorderen. Op dit moment zijn er geen activiteiten die vanuit de overheid worden gestimuleerd. Wel wordt er op initiatief van de kamer van koophandel in Twente incidenteel in bijeenkomsten aandacht aan de streektaal besteed.

Gewenste situatie

Op dit moment worden er vanuit de provincies en gemeenten geen activiteiten ondernomen om het gebruik van de streektaal in economische en sociale sectoren te bevorderen. Toch is dit belangrijk. Eerder in dit onderzoek is al gezegd dat een taal in alle domeinen gesproken moet worden om die levend te houden. Provincies en gemeenten kunnen hierin een stimulerende rol spelen door bijvoorbeeld het (economisch) belang van het gebruik van de streektaal te benadrukken.

8.7 Lid 2c Sociale voorzieningen

Stand van zaken 2002

Dit lid vraagt te waarborgen dat sociale voorzieningen als ziekenhuizen, bejaardentehuizen en pensions, de mogelijkheid bieden om personen die een streektaal gebruiken, te ontvangen en te behandelen in hun eigen taal. In de praktijk gebeurt dit mogelijk maar nergens is dit, voor zover bekend, in het beleid van een sociale voorziening opgenomen.

²² D.C. de Vries, *Wie Twents spreekt krijgt meer klanten? Een onderzoek naar de commerciële waarde van het Twents*, Wetenschapswinkel Universiteit Twente, Enschede, 1999

Gewenste situatie

Alle respondenten die voor dit onderzoek benaderd zijn vonden dit een belangrijk punt dat zeker formeel vastgelegd moet worden. Helaas hebben provincies alleen op mesoniveau mogelijkheden en kunnen dus niet inhoudelijk sturen. Het enige wat de provincies, en ook gemeenten, kunnen doen is ziekenhuizen vragen hiervoor te zorgen.

8.8 Lid 2d Veiligheidsvoorschriften

Stand van zaken 2002

Lid 2d vraagt te waarborgen dat veiligheidsvoorschriften ook toegankelijk zijn in de streektaal. Op dit moment zijn er, voor zover bekend, nergens veiligheidsvoorschriften in het Nedersaksisch.

Gewenste situatie

Het is zeer belangrijk dat iedereen veiligheidsvoorschriften kan lezen. Omdat iedereen in het Nedersaksische taalgebied Nederlands kan lezen en niet iedereen het Nedersaksisch is het van belang dat deze voorschriften in elk geval in het Nederlands zijn. Dit is geen lid dat moet worden nagestreefd. (Mogelijk zouden in de toekomst tweetalige veiligheidsvoorschriften gebruikt kunnen worden, maar dit heeft op dit moment geen prioriteit.)

8.9 Lid 2e Consumentenrechten

Stand van zaken 2002

In lid 2e wordt gevraagd ervoor zorg te dragen dat de door de bevoegde openbare overheden verstrekte informatie omtrent de rechten van consumenten, ook beschikbaar wordt gesteld in de streektaal.

Gewenste situatie

Alhoewel ook hier geldt dat het misschien voor de promotie en de herkenning van de streektaal goed is als mensen de streektaal tegenkomen, is dit niet een gebied waar men moet beginnen. Op dit moment zit waarschijnlijk niemand erop te wachten om bijvoorbeeld een financiële bijsluiter in het Gronings op te stellen in plaats van in het Nederlands. Men kan de energie om de streektaal in het economisch en sociaal verkeer te bevorderen beter op andere punten inzetten (zie verder de conclusie van dit hoofdstuk).

8.11 Conclusie

	Groningen	Drenthe	Stellingwerf	Overijssel	Gelderland
Lid 1a	x	x	x	x	x
Lid 1b	x	x	x	x	x
Lid 1c	x	x	x	x	x
Lid 1d					
Lid 2a					
Lid 2b					
Lid 2c					
Lid 2d					
Lid 2e					

Zoals in de inleiding ook al gezegd heeft dit artikel twee doelen. Enerzijds wordt getracht maatregelen die het gebruik van de streektaal in het economisch of sociale verkeer verbieden of belemmeren, tegen te gaan. Anderzijds worden een aantal positieve maatregelen voorgesteld. We zien dat er geen be-

lemmeringen zijn om het Nedersaksisch in het economische of sociale verkeer te gebruiken. Op dit punt doen alle gemeenten/provincies het goed.

Het tweede deel van het artikel gaat over positieve maatregelen om de streektaal te bevorderen. Op dit punt doen de gemeenten/provincies het een stuk minder. Aan geen een artikel wordt voldaan.

Het uitgangspunt van dit onderzoek was dat een taal overal moet worden gebruikt om hem levend te houden. Het is dus van belang om het gebruik van het Nedersaksisch in het economische en sociale verkeer meer te stimuleren.

Ten eerste ligt hier een taak voor gemeenten en provincies: zij moeten actief het gebruik van het Nedersaksisch in deze sectoren stimuleren. Dit kan door voorlichtingsavonden te houden, maar ook door actief ondersteuning te bieden bij de aanpak, eventueel via een andere organisatie (bijvoorbeeld de Kamer van Koophandel).

Ook de taalinstututen en andere instellingen kunnen hierin een rol spelen. Een goed initiatief is bijvoorbeeld het aanbod van stickers van het Van Deinse Instituut voor winkels en bedrijven waarop staat aangegeven dat men hier Twents spreekt.

Ook andere ideeën zijn in de interviews aangedragen. Alhoewel veel respondenten vonden dat de leden 2b tot en met 2e op dit moment nog erg hoog gegrepen waren, kon men wel minder verregaande initiatieven bedenken waarbij toch de aandacht voor de streektaal wordt vergroot. Een voorbeeld is de mogelijkheid om in het Nedersaksisch te pinnen. Op de meeste pinautomaten is een taalkeuze mogelijk, hier zou dan ook het Nedersaksisch bij kunnen. Meer advertenties en reclames in het Nedersaksisch behoort zeker tot de mogelijkheden, bij de vertaling hiervan kunnen de taalinstututen ondersteuning geven. De bordjes *duwen* en *trekken* op deuren, *niet roken*, *niet bellen*, *dames* en *heren* bij toiletten e.d. zouden probleemloos in het Nedersaksisch kunnen. Zo zijn er nog veel meer initiatieven te bedenken waardoor de inwoners meer in aanraking komen met de streektaal. De uitvoerende instellingen hebben geld nodig van provincies/gemeenten om dergelijke projecten op te zetten.

Bij het invoeren van meer stimuleringsmaatregelen kunnen ook de uitkomsten van het onderzoek²³ gebruikt worden dat in opdracht van het Van Deinse Instituut is uitgevoerd ter zake van de mogelijkheden in de economische sector.

²³ Zie noot 23.

Hoofdstuk 9 Internationale uitwisselingen

9.1 Inleiding

Betrekkingen tussen groepen die een streektaal spreken moeten ook kunnen ontstaan over de staatsgrenzen heen. Bij het Nedersaksisch is dit belangrijk omdat in Duitsland ook een zeer grote groep mensen woont die Nedersaksisch spreekt. Een wederzijdse culturele verrijking ontstaat wanneer de Nederlandse Nedersaksen en die in Duitsland informatie uitwisselen. Het handvest benadrukt het belang van internationale uitwisselingen in artikel 14.

9.2 Lid a en b Internationale contacten

Stand van zaken 2002

In lid 1a wordt gevraagd bestaande bilaterale en multilaterale overeenkomsten toe te passen, die de partijen verbinden met de staten waar, in een gelijke of soortgelijke vorm dezelfde taal wordt gebruikt, of indien nodig, dergelijke overeenkomsten trachten te sluiten, om zo contacten op gebied van cultuur, onderwijs, informatie, vakopleiding en permanent onderwijs tussen de gebruikers van dezelfde taal te bevorderen. Er zijn op dit moment geen bilaterale of multilaterale overeenkomsten.

Lid b vraagt bevordering van de mogelijkheid tot internationale contacten en samenwerking. De contacten zijn er, al wordt er niet regelmatig gebruik van gemaakt.

In de samenwerkingsovereenkomst Nieuwe Hanze Interregio tussen de Noord-Nederlandse provincies en Noordwest-Duitse deelstaten (Niedersachsen, de bezirksregierung Weser Ems, de freie Hansestadt Bremen en Lüneburg) is uitdrukkelijk aandacht besteed aan de culturele en onderwijskundige component, waaronder de respectieve streektalen. Daarnaast zijn er ook met enige regelmaat internationale contacten binnen de Eems Dollard Regio en de Euregio.

Gewenste situatie

Op dit moment zijn de internationale contacten zeer minimaal. Het verband is er, de Nieuwe Hanze Interregio, maar er wordt weinig gebruik van gemaakt. Deze contacten moeten worden geïntensiveerd. De provincies en gemeenten binnen het Nedersaksisch taalgebied in Nederland zouden mogelijk veel kunnen leren van de aanpak van hun collega's in Duitsland, waar het Nedersaksisch al is erkend onder deel III van het handvest.

9.3 Conclusie

	Groningen	Drenthe	Stellingwerf	Overijssel	Gelderland
Lid a					
Lid b	x	x	x	x	x

Op dit moment wordt door het bestaan van de Nieuwe Hanze Interregio voldaan aan lid b van artikel 14 van het handvest. Toch is dit zeer minimaal. Regionale overheden moeten streven naar een meer intensievere band met de overheden in Duitsland die ook het Nedersaksisch gebruiken.

Door meer contacten met de overheden in Duitsland kan men van elkaar leren over de aanpak en de invulling van het handvest

Hoofdstuk 10 Conclusies

10.1 Inleiding

In de hoofdstukken vier tot en met negen hebben we gekeken welke artikelen en leden voldoende werden ingevuld en bij welke nog verbeteringen mogelijk en nodig zijn. We zullen in dit hoofdstuk niet alle aanbevelingen herhalen. Het uitgangspunt van het hele rapport is geweest: *het behoud van het Nedersaksisch als levende taal*, in het licht van de erkenning onder deel III van het Europees handvest. Om een taal levend te houden moet die in alle facetten van het dagelijks leven worden gesproken. Deze facetten komen bijna allemaal aan bod in deel III van het Handvest voor regionale talen en talen van minderheden: onderwijs, rechtspraak, bestuurlijke overheden en overheidsdiensten, media, culturele activiteiten en voorzieningen, economische en sociale activiteiten en als laatste internationale uitwisselingen.

10.2 De invulling van de leden

Het gaat op dit moment nog redelijk goed met het Nedersaksisch in de noordelijke provincies: veel instellingen, organisaties en vrijwilligers zetten zich enthousiast in voor het behoud en de ontwikkeling van de Nedersaksische taal.

In bijlage 1 is in een totaal schema te zien welke leden door de verschillende provincies en gemeenten voldoende worden ingevuld. Groningen, Overijssel en de beide Stellingwerven voldoen ieder aan 43 leden en Drenthe zelfs aan 44 leden. De provincie Gelderland blijft iets achter met 39 leden. Toch kunnen we zeggen dat alle overheden aan ruim voldoende leden voldoen voor de erkenning onder deel III van het handvest, hier waren namelijk minimaal 35 leden voor vereist. Er dienen minstens drie leden te worden gekozen uit artikelen 8 en 12, en een uit elk van de artikelen 9, 10, 11 en 13. Ook aan deze voorwaarde wordt voldaan.

Ook is in het schema in de bijlage te zien dat voor 39 leden geldt dat alle gemeenten en provincies hieraan voldoen. In paragraaf 10.4 komen we hierop terug.

Belangrijk om te vermelden is dat het aantal leden niet alles zegt over de hoeveelheid initiatieven en activiteiten die in de verschillende regio's plaatsvinden. Aan een aantal terreinen besteedt het handvest nauwelijks aandacht zoals bijvoorbeeld het internet, kerkdiensten, festivals en wetenschappelijk onderzoek. Terwijl ook op deze terreinen veel aandacht wordt besteed aan het Nedersaksisch.

Gelderland blijft, zoals hierboven geconstateerd, iets achter bij de andere provincies en gemeenten. Het is belangrijk dat deze achterstand wordt ingelopen. En dit kan binnen een relatief korte tijd gebeuren indien er voldoende geld beschikbaar wordt gesteld door de provincie. Ten eerste is het belangrijk dat er een taal cursus wordt opgezet voor beginners en gevorderden, waarin wordt onderwezen in het mondelinge en schriftelijke gebruik van het Achterhoeks en Veluws. Daarnaast is het belangrijk dat er meer aandacht komt voor Nedersaksisch op radio en televisie in de provincie Gelderland. De provincie moet daarbij een stimulerende rol spelen.

Hetzelfde geldt hier voor Omrop Fryslân, er wordt geen apart televisieprogramma in het Stellingwerfs door de omroep uitgezonden. Ook hier moet de provincie Fryslân een stimulerende rol spelen.

Voor de leden die gaan over het mondelinge gebruik van het Nedersaksisch worden goed ingevuld, maar zowel het mondelinge als schriftelijke gebruik van een taal is zeer belangrijk. Met betrekking tot het Nedersaksisch kan worden gezegd dat het schriftelijk gebruik voor veel partijen geen hoge prioriteit heeft. Wij zien dit juist als een signaal dat er meer aandacht aan het schriftelijk gebruik moet worden besteed om mensen kennis te laten maken met de geschreven taal. De geschreven taal is namelijk een belangrijk onderdeel van de levende taal.

10.3 Ambities

De vraag die wij in deze paragraaf van de conclusie zullen beantwoorden is: *wat zijn de gewenste ambities en beleidsplannen van de provincies en gemeenten?* In hoofdstuk drie hebben we gezien dat alle provincies/gemeenten het belang onderstrepen van het Nedersaksisch en dat deze taal onder deel III van het handvest erkend moet worden. Deze ambitie is een goed uitgangspunt maar willen we op basis van de vorige hoofdstukken verder uitdiepen en aanscherpen.

De belangrijkste ambitie van de provincies Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland en de gemeenten Oost- en Weststellingwerf moet zijn:

Het Nedersaksisch is een belangrijk onderdeel van de cultuur in de provincies Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland en de gemeenten Oost- en Weststellingwerf en moet behouden blijven.

We willen hier niet alle conclusies die in de voorgaande hoofdstukken zijn getrokken herhalen. Er zijn drie aanbevelingen die hier nog eenmaal herhaald zullen worden. Deze punten hebben een hoge prioriteit en moeten door de gemeenten en provincies zo spoedig mogelijk worden opgepakt. Dit zijn de drie ambities waar men de komende jaren in ieder geval naar moet streven:

- Er moet een formele juridische basis komen voor het gebruik van het Nedersaksisch.
- Het gebruik van het Nedersaksisch moet actief worden gestimuleerd.
- Kinderen moeten tijdens de gehele onderwijsperiode in aanraking komen met het Nedersaksisch.

In de volgende drie subparagrafen zullen we deze drie ambities verder uitwerken.

10.3.1 Een formeel juridisch basis voor het gebruik van het Nedersaksisch

Het moet mogelijk zijn om het Nedersaksisch in alle facetten van het dagelijks leven te spreken. Voor het gebruik van het Nedersaksisch in het juridische en bestuurlijke verkeer is op dit moment wettelijk niets geregeld. Het is belangrijk dat dit in de nabije toekomst wel gebeurt. Wettelijk moet een aantal zaken worden vastgelegd.

Met betrekking tot het juridische verkeer:

- Het gebruik van het Nedersaksisch moet tijdens strafrechtelijke, administratiefrechtelijke en civiele procedures worden toegestaan.
- Bewijsmateriaal en mondelinge en schriftelijke verzoeken in het Nedersaksisch tijdens juridische procedures moeten worden toegestaan.
- Wettige documenten van de staat en wettige documenten tussen partijen mogen niet worden ontkend enkel omdat deze in het Nedersaksisch zijn opgesteld. Deze documenten moeten indien nodig in het Nederlands beschikbaar zijn voor derden die de Nedersaksische taal niet machtig zijn.
- Statutaire teksten moeten indien nodig beschikbaar worden gesteld in de streektaal.
- Vertaling van het Nedersaksisch is indien nodig, beschikbaar en brengt geen extra kosten met zich mee.

Met betrekking tot het bestuurlijke verkeer:

- De Nedersaksische taal mag worden gebruikt in het verkeer met bestuursorganen, voorzover deze gevestigd zijn in het Nedersaksische taalgebied.
- Bestuursorganen kunnen in het mondelinge verkeer binnen het Nedersaksische taalgebied het Nedersaksisch gebruiken.
- In het Nedersaksisch taalgebied kunnen bestuursorganen die niet tot de centrale overheid behoren, regels stellen met betrekking tot het gebruik van het Nedersaksisch.
- Schriftelijke stukken in het Nedersaksisch worden tevens in de Nederlandse taal opgesteld indien deze bestemd zijn voor buiten het Nedersaksisch taalgebied gevestigde bestuursorganen, of (de voorbereiding van) een algemeen verbindend voorschrift of een beleidsregel inhouden.
- Vertaling van een Nedersaksisch stuk is op verzoek beschikbaar.
- In vergaderingen en notulen van provincies en gemeenten in het Nedersaksisch taalgebied mag de Nedersaksische taal gebruikt worden.

Uit het onderschrijven van deze ambities door de provincies Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland en de gemeenten Oost- en Weststellingwerf moet blijken dat er voldoende draagvlak is voor de erkenning van het Nedersaksisch onder deel III van het handvest (zie paragraaf 1.6). In 1996 vond de toenmalige staatssecretaris Kohnstamm dit draagvlak nog onvoldoende voor een erkenning onder deel III van het handvest.

10.3.2 Het gebruik actief stimuleren

Alle provincies en gemeenten hebben de ambitie om het Nedersaksisch onder deel III van het handvest te erkennen en ook alle gemeenten en provincies erkennen de culturele waarde van het Nedersaksisch. Om deze ambitie in de toekomst te kunnen waarmaken is het van groot belang dat deze overheden het gebruik van het Nedersaksisch ook zelf actief stimuleren en dit opnemen in hun beleidsplannen en nota's.

Het gebruik moet ten eerste worden gestimuleerd binnen het eigen gemeente- of provinciehuis, bij vergaderingen, in contacten met de burger maar ook bij de koffieautomaat. Daarnaast moet de provincie/gemeente het gebruik van het Nedersaksisch in andere domeinen actief stimuleren. Hierbij moet gedacht worden aan het gebruik op scholen, in winkels en bedrijven, in de media, in ziekenhuizen etc.; taalcursussen zijn hierbij een belangrijk hulpmiddel. We beseffen dat de provincies en gemeenten niet op alle terreinen evenveel zeggenschap hebben maar het actief stimuleren van het gebruik van het Nedersaksisch moet in ieder geval opgenomen worden in het beleid van de gemeenten en provincie én worden uitgedragen door deze overheden.

Een suggestie die een van de geïnterviewden deed was een soort reclamecampagne starten om het gebruik van het Nedersaksisch te promoten en daarnaast ook in de rest van Nederland voorlichting geven. Buiten de noordelijke provincies wordt het Nedersaksisch soms als een 'dom accentje' gezien en door een voorlichtingscampagne zou hiervoor wat meer begrip kunnen komen. Dit zouden de provincie Groningen, Fryslân, Drenthe, Overijssel en Gelderland samen met de rijksoverheid op kunnen zetten.

Ook de media: radio, televisie, internet en kranten moeten hier genoemd worden. Zij spelen een grote rol bij het mensen meer in contact te laten komen met de streektaal. De provincies en gemeenten moeten de verschillende actoren in het mediaveld stimuleren om meer gebruik te maken van de streektaal. Er zijn nog veel meer stimulerende maatregelen te bedenken die provincies en gemeenten kunnen treffen, maar de tijd en omvang van dit onderzoek is helaas te beperkt is om deze allemaal te inventariseren en op te sommen.

Wanneer de gemeenten en de provincies het gebruik van het Nedersaksisch actief stimuleren en dit wordt opgenomen in het beleid van de gemeenten en provincies, mag het draagvlak voor erkenning onder deel III voldoende aanwezig worden geacht.

10.3.3 Aandacht voor het Nedersaksisch in alle onderwijsniveaus

In hoofdstuk vier hebben we het belang van het Nedersaksisch binnen alle onderwijsniveaus al aangegeven en dat zullen we hier niet opnieuw doen. Deze ambitie is zeer belangrijk en zal in samenwerking met de rijksoverheid verder moeten worden ingevuld. De belangrijkste aandachtspunten zijn:

- De taalinstututen moeten voldoende middelen hebben om lespakketten te ontwikkelen en aan te passen voor voorschools, basis- en voortgezet onderwijs en om ondersteuning te bieden waar dat nodig is. Hier ligt een taak voor gemeenten en provincies.
- Voor het basis- en voortgezet onderwijs geldt dat het onderwijs in en over de streektaal verplicht wordt opgenomen in het onderwijsprogramma. Dit is de enige manier waarop gegarandeerd kan worden dat elke leerling wordt onderwezen in en over de streektaal. Dit zouden de provincies samen met de rijksoverheid moeten vormgeven.
- Als laatste is het zeer belangrijk dat het Nedersaksisch Instituut behouden blijft en in de toekomst weer wordt uitgebreid. Op dit moment krijgt het Instituut geen geld van de provincies en gemeenten buiten Groningen. Het is belangrijk dat ook de provincies Drenthe, Fryslân, Gelderland en

Overijssel het belang van dit instituut erkennen en aan dit belang een financiële consequentie verbinden. Daarnaast is het een belangrijke taak van de rijksoverheid om dit instituut te behouden.

10.4 Tenslotte

Op dit moment worden 39 paragrafen van het handvest door de provincies en gemeenten voldoende ingevuld, en met enige inspanning van alle provincies en gemeenten, en een iets grotere inspanning van Gelderland, kan dit aantal binnen een aantal jaren al een stuk hoger liggen. Toch is dit geen belemmering om het Nedersaksisch nu al onder deel III van het handvest te erkennen aangezien aan alle voorwaarden van dit handvest wordt voldaan. Daarnaast is uit dit onderzoek gebleken dat het draagvlak bij alle provincies en gemeenten tot erkenning onder deel III wel degelijk aanwezig is.

In de inleiding hebben we al de mogelijkheden van differentiatie en modificatie genoemd. Het zou een mogelijkheid zijn om boven op de 39 leden differentiatie toe te passen, zodat bijvoorbeeld Drenthe onder 44 paragrafen erkend is en Groningen onder 43. We zien dit niet als een gewenste mogelijkheid.

Wel zou het mogelijk moeten zijn om door middel van een modificerende aanpak, al een aantal artikelen te erkennen alhoewel nog niet alle gemeenten en provincies hier volledig aan voldoen. Hierbij kan worden gedacht aan de artikelen over aandacht voor het Nedersaksisch in het voorschoolse onderwijs en het volwassenenonderwijs en cursussen in het Nedersaksisch.

Bijlage 1

Artikel	Lid	Groningen	Drenthe	Stellingwerf	Overijssel	Gelderland
Artikel 8	Lid 1a		iv	iv	²⁴	
	Lid 1b *	iii	iii	iii	iii	iii
	Lid 1c					
	Lid 1d					
	Lid 1e *	ii	ii	ii	ii	ii
	Lid 1f	i	i	i	i	
	Lid 1g *	x	x	x	x	x
	Lid 1h *	x	x	x	x	x
	Lid 1i					
	Lid 2 *	x	x	x	x	x
Artikel 9	Lid 1a *	ii en iii	ii en iii	ii en iii	ii en iii	ii en iii
	Lid 1b *	ii	ii	ii	ii	ii
	Lid 1c *	ii	ii	ii	ii	ii
	Lid 1d					
	Lid 2a *	x	x	x	x	x
	Lid 2b					
	Lid 2c *	x	x	x	x	x
	Lid 3					
Artikel 10	Lid 1a *	iv	iv	iii	iv	iv
	Lid 1b					
	Lid 1c					
	Lid 2a *	x	x	x	x	x
	Lid 2b *	x	x	x	x	x
	Lid 2c					
	Lid 2d					
	Lid 2e *	x	x	x	x	x
	Lid 2f *	x	x	x	x	x
	Lid 2g					
	Lid 3a					
	Lid 3b					
	Lid 3c *	x	x	x	x	x
	Lid 4a *	x	x	x	x	x
	Lid 4b	x	x	x	x	
	Lid 4c					
	Lid 5 *	x	x	x	x	x
Artikel 11	Lid 1a *	iii	iii	iii	iii	iii
	Lid 1b *	ii	ii	ii	ii	ii
	Lid 1c	ii	ii		ii	
	Lid 1d *	x	x	x	x	x

²⁴ West Overijssel en Salland wel, Twente niet dus over geheel Overijssel gezien niet voldoende ingevuld.

Koesteren van een cultureel erfgoed

	Lid 1e *	ii	ii	ii	ii	ii
	Lid 1f *	ii	ii	ii	ii	ii
	Lid 1g	x	x	x	x	
	Lid 2 *	x	x	x	x	x
	Lid 3 *	x	x	x	x	x
Artikel 12	Lid 1a *	x	x	x	x	x
	Lid 1b *	x	x	x	x	x
	Lid 1c *	x	x	x	x	x
	Lid 1d *	x	x	x	x	x
	Lid 1e *	x	x	x	x	x
	Lid 1f *	x	x	x	x	x
	Lid 1g *	x	x	x	x	x
	Lid 1h *	x	x	x	x	x
	Lid 2 *	x	x	x	x	x
	Lid 3					
Artikel 13	Lid 1a *	x	x	x	x	x
	Lid 1b *	x	x	x	x	x
	Lid 1c *	x	x	x	x	x
	Lid 1d *					
	Lid 2a					
	Lid 2b					
	Lid 2c					
	Lid 2d					
	Lid 2e					
Artikel 14	Lid a					
	Lid b *	x	x	x	x	x
Totaal		43	44	43	43	39

* : leden waaraan alle provincies en gemeenten voldoen.

Bijlage 2 kosten overzicht Onderwijs

Dit is een globale schatting van de kosten. Deze schatting is gedaan door de taalinstututen zelf.

Voorschools onderwijs: voor het voorschoolse onderwijs kan gedacht worden aan de vertaling van een aantal voorleesboekjes in het Nedersaksisch. Kosten van het vertalen zijn per boekje ongeveer 2500 á 3500 Euro, uitgaande van ongeveer vijftig manuren. Hier bovenop komen nog de drukkosten en kosten van het ‘aan de man brengen’ van het lesmateriaal.

Voortgezet onderwijs: in het lespakket voor het voortgezet onderwijs moeten een aantal zaken aan de orde komen zoals: heemkunde, taalbeschouwing en omgaan met het Nedersaksisch. Het ontwikkelen van het lespakket kost tussen de 6000 en 10.000 Euro. Daarnaast moeten deze lesmaterialen up-to-date worden gehouden en regelmatig worden aangepast. Als laatste komen ook hier de drukkosten en de kosten van de ondersteuning aan de scholen bij, waardoor het totale bedrag uit zal komen op ongeveer 25.000. Het gaat hier om een globale schatting. Deze kan per provincie verschillen.

Beroepsonderwijs: het lesmateriaal wat voor dit onderwijsniveau moet worden ontwikkeld is weer heel anders dan die voor het voortgezet onderwijs. Hier zal het meer gaan om de spreektaal en zal het een lespakket op maat worden. Wanneer iemand hier een dag per week mee bezig zal zijn bij een taalinstituut dan kost dit ongeveer 16.000 Euro. De kosten van het drukken van lesmateriaal zijn ongeveer 8000 á 10.000 Euro.

In geen van de provincies is op dit moment (voldoende) invulling gegeven aan het onderwijs in het voortgezet- en beroepsonderwijs. Door samen een lespakket voor dit niveau te ontwikkelen, kunnen de kosten worden gedrukt en kan worden verkomen dat hetzelfde werk een aantal keren wordt gedaan.

Bijlage 3 De respondenten

J. Germs	Stichting Drentse Taol
B. Groothengel	Van Deinse Instituut
Th. Kroese	Van Deinse Instituut
L. Schaars	Staring Instituut
G. Roelofs	Staring Instituut
Ph. Bloemhoff	IJsselacademie
J. ten Klooster	IJsselacademie
H. Bloemhoff	Stichting Stellingwarver Schrieversronte
S. Reker	Bureau Groninger Taal en Cultuur
J. Engels	Stichting Grunneger Taol
A. Tiddens	Stichting t Grunneger Bouk
H. Niebaum	Nedersaksisch Instituut
L. Sijbring	RTV Noord
L. Koops	RtV Drenthe
T. Mallo	Omroep Gelderland
W. Bade	Commissariaat voor de media
M. Oude Wesselink	RTV Oost
R. Tolsma	Omrop Fryslân
J. Vos	Advocaat
E. Janssen	Onderwijskundige
V. de Haan	Jurist
M. Postma	Weststellingwerf
M. Tel	Ooststellingwerf
M. Barink	Provincie Overijssel
W. Schutte	Provincie Drenthe
J. Heyden	Provincie Groningen
J. Vedder	Provincie Gelderland
A. Van Dijk	Provincie Fryslân

Bijlage 4 Het Handvest

De originele, engelse versie.

Preamble

The member States of the Council of Europe signatory hereto,

Considering that the aim of the Council of Europe is to achieve a greater unity between its members, particularly for the purpose of safeguarding and realising the ideals and principles which are their common heritage;

Considering that the protection of the historical regional or minority languages of Europe, some of which are in danger of eventual extinction, contributes to the maintenance and development of Europe's cultural wealth and traditions;

Considering that the right to use a regional or minority language in private and public life is an inalienable right conforming to the principles embodied in the United Nations International Covenant on Civil and Political Rights, and according to the spirit of the Council of Europe Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms;

Having regard to the work carried out within the CSCE and in particular to the Helsinki Final Act of 1975 and the document of the Copenhagen Meeting of 1990;

Stressing the value of interculturalism and multilingualism and considering that the protection and encouragement of regional or minority languages should not be to the detriment of the official languages and the need to learn them;

Realising that the protection and promotion of regional or minority languages in the different countries and regions of Europe represent an important contribution to the building of a Europe based on the principles of democracy and cultural diversity within the framework of national sovereignty and territorial integrity;

Taking into consideration the specific conditions and historical traditions in the different regions of the European States,

Have agreed as follows:

Part I – General provisions

Article 1 – Definitions

For the purposes of this Charter:

- a “regional or minority languages” means languages that are:
 - i traditionally used within a given territory of a State by nationals of that State who form a group numerically smaller than the rest of the State's population; and
 - ii different from the official language(s) of that State;

it does not include either dialects of the official language(s) of the State or the languages of migrants;

- b “territory in which the regional or minority language is used” means the geographical area in which the said language is the mode of expression of a number of people justifying the adoption of the various protective and promotional measures provided for in this Charter;
- c “non-territorial languages” means languages used by nationals of the State which differ from the language or languages used by the rest of the State's population but which, although traditionally used within the territory of the State, cannot be identified with a particular area thereof.

Article 2 – Undertakings

- 1 Each Party undertakes to apply the provisions of Part II to all the regional or minority languages spoken within its territory and which comply with the definition in Article 1.
- 2 In respect of each language specified at the time of ratification, acceptance or approval, in accordance with Article 3, each Party undertakes to apply a minimum of thirty-five paragraphs or sub-paragraphs chosen from among the provisions of Part III of the Charter, including at least three chosen from each of the Articles 8 and 12 and one from each of the Articles 9, 10, 11 and 13.

Article 3 – Practical arrangements

- 1 Each Contracting State shall specify in its instrument of ratification, acceptance or approval, each regional or minority language, or official language which is less widely used on the whole or part of its territory, to which the paragraphs chosen in accordance with Article 2, paragraph 2, shall apply.
- 2 Any Party may, at any subsequent time, notify the Secretary General that it accepts the obligations arising out of the provisions of any other paragraph of the Charter not already specified in its instrument of ratification, acceptance or approval, or that it will apply paragraph 1 of the present article to other regional or minority languages, or to other official languages which are less widely used on the whole or part of its territory.
- 3 The undertakings referred to in the foregoing paragraph shall be deemed to form an integral part of the ratification, acceptance or approval and will have the same effect as from their date of notification.

Article 4 – Existing regimes of protection

- 1 Nothing in this Charter shall be construed as limiting or derogating from any of the rights guaranteed by the European Convention on Human Rights.
- 2 The provisions of this Charter shall not affect any more favourable provisions concerning the status of regional or minority languages, or the legal regime of persons belonging to minorities which may exist in a Party or are provided for by relevant bilateral or multilateral international agreements.

Article 5 – Existing obligations

Nothing in this Charter may be interpreted as implying any right to engage in any activity or perform any action in contravention of the purposes of the Charter of the United Nations or other obligations under international law, including the principle of the sovereignty and territorial integrity of States.

Article 6 – Information

The Parties undertake to see to it that the authorities, organisations and persons concerned are informed of the rights and duties established by this Charter.

Part II – Objectives and principles pursued in accordance with Article 2, paragraph 1

Article 7 – Objectives and principles

- 1 In respect of regional or minority languages, within the territories in which such languages are used and according to the situation of each language, the Parties shall base their policies, legislation and practice on the following objectives and principles:
 - a the recognition of the regional or minority languages as an expression of cultural wealth;
 - b the respect of the geographical area of each regional or minority language in order to ensure that existing or new administrative divisions do not constitute an obstacle to the promotion of the regional or minority language in question;
 - c the need for resolute action to promote regional or minority languages in order to safeguard them;
 - d the facilitation and/or encouragement of the use of regional or minority languages, in speech and writing, in public and private life;
 - e the maintenance and development of links, in the fields covered by this Charter, between groups using a regional or minority language and other groups in the State employing a language used in identical or similar form, as well as the establishment of cultural relations with other groups in the State using different languages;
 - f the provision of appropriate forms and means for the teaching and study of regional or minority languages at all appropriate stages;
 - g the provision of facilities enabling non-speakers of a regional or minority language living in the area where it is used to learn it if they so desire;
 - h the promotion of study and research on regional or minority languages at universities or equivalent institutions;
 - i the promotion of appropriate types of transnational exchanges, in the fields covered by this Charter, for regional or minority languages used in identical or similar form in two or more States.

- 2 The Parties undertake to eliminate, if they have not yet done so, any unjustified distinction, exclusion, restriction or preference relating to the use of a regional or minority language and intended to discourage or endanger the maintenance or development of it. The adoption of special measures in favour of regional or minority languages aimed at promoting equality between the users of these languages and the rest of the population or which take due account of their specific conditions is not considered to be an act of discrimination against the users of more widely-used languages.
- 3 The Parties undertake to promote, by appropriate measures, mutual understanding between all the linguistic groups of the country and in particular the inclusion of respect, understanding and tolerance in relation to regional or minority languages among the objectives of education and training provided within their countries and encouragement of the mass media to pursue the same objective.
- 4 In determining their policy with regard to regional or minority languages, the Parties shall take into consideration the needs and wishes expressed by the groups which use such languages. They are encouraged to establish bodies, if necessary, for the purpose of advising the authorities on all matters pertaining to regional or minority languages.
- 5 The Parties undertake to apply, *mutatis mutandis*, the principles listed in paragraphs 1 to 4 above to non-territorial languages. However, as far as these languages are concerned, the nature and scope of the measures to be taken to give effect to this Charter shall be determined in a flexible manner, bearing in mind the needs and wishes, and respecting the traditions and characteristics, of the groups which use the languages concerned.

Part III – Measures to promote the use of regional or minority languages in public life in accordance with the undertakings entered into under Article 2, paragraph 2

Article 8 – Education

- 1 With regard to education, the Parties undertake, within the territory in which such languages are used, according to the situation of each of these languages, and without prejudice to the teaching of the official language(s) of the State:
 - a i to make available pre-school education in the relevant regional or minority languages; or
 - ii to make available a substantial part of pre-school education in the relevant regional or minority languages; or
 - iii to apply one of the measures provided for under i and ii above at least to those pupils whose families so request and whose number is considered sufficient; or
 - iv if the public authorities have no direct competence in the field of pre-school education, to favour and/or encourage the application of the measures referred to under i to iii above;
- b i to make available primary education in the relevant regional or minority languages; or

- ii to make available a substantial part of primary education in the relevant regional or minority languages; or
 - iii to provide, within primary education, for the teaching of the relevant regional or minority languages as an integral part of the curriculum; or
 - iv to apply one of the measures provided for under i to iii above at least to those pupils whose families so request and whose number is considered sufficient;
- c
- i to make available secondary education in the relevant regional or minority languages; or
 - ii to make available a substantial part of secondary education in the relevant regional or minority languages; or
 - iii to provide, within secondary education, for the teaching of the relevant regional or minority languages as an integral part of the curriculum; or
 - iv to apply one of the measures provided for under i to iii above at least to those pupils who, or where appropriate whose families, so wish in a number considered sufficient;
- d
- i to make available technical and vocational education in the relevant regional or minority languages; or
 - ii to make available a substantial part of technical and vocational education in the relevant regional or minority languages; or
 - iii to provide, within technical and vocational education, for the teaching of the relevant regional or minority languages as an integral part of the curriculum; or
 - iv to apply one of the measures provided for under i to iii above at least to those pupils who, or where appropriate whose families, so wish in a number considered sufficient;
- e
- i to make available university and other higher education in regional or minority languages; or
 - ii to provide facilities for the study of these languages as university and higher education subjects; or
 - iii if, by reason of the role of the State in relation to higher education institutions, subparagraphs i and ii cannot be applied, to encourage and/or allow the provision of university or other forms of higher education in regional or minority languages or of facilities for the study of these languages as university or higher education subjects;
- f
- i to arrange for the provision of adult and continuing education courses which are taught mainly or wholly in the regional or minority languages; or
 - ii to offer such languages as subjects of adult and continuing education; or

- iii if the public authorities have no direct competence in the field of adult education, to favour and/or encourage the offering of such languages as subjects of adult and continuing education;
 - g to make arrangements to ensure the teaching of the history and the culture which is reflected by the regional or minority language;
 - h to provide the basic and further training of the teachers required to implement those of paragraphs a to g accepted by the Party;
 - i to set up a supervisory body or bodies responsible for monitoring the measures taken and progress achieved in establishing or developing the teaching of regional or minority languages and for drawing up periodic reports of their findings, which will be made public.
- 2 With regard to education and in respect of territories other than those in which the regional or minority languages are traditionally used, the Parties undertake, if the number of users of a regional or minority language justifies it, to allow, encourage or provide teaching in or of the regional or minority language at all the appropriate stages of education.

Article 9 – Judicial authorities

- 1 The Parties undertake, in respect of those judicial districts in which the number of residents using the regional or minority languages justifies the measures specified below, according to the situation of each of these languages and on condition that the use of the facilities afforded by the present paragraph is not considered by the judge to hamper the proper administration of justice:
- a in criminal proceedings:
 - i to provide that the courts, at the request of one of the parties, shall conduct the proceedings in the regional or minority languages; and/or
 - ii to guarantee the accused the right to use his/her regional or minority language; and/or
 - iii to provide that requests and evidence, whether written or oral, shall not be considered inadmissible solely because they are formulated in a regional or minority language; and/or
 - iv to produce, on request, documents connected with legal proceedings in the relevant regional or minority language,

if necessary by the use of interpreters and translations involving no extra expense for the persons concerned;
 - b in civil proceedings:
 - i to provide that the courts, at the request of one of the parties, shall conduct the proceedings in the regional or minority languages; and/or

- ii to allow, whenever a litigant has to appear in person before a court, that he or she may use his or her regional or minority language without thereby incurring additional expense; and/or
 - iii to allow documents and evidence to be produced in the regional or minority languages, if necessary by the use of interpreters and translations;
 - c in proceedings before courts concerning administrative matters:
 - i to provide that the courts, at the request of one of the parties, shall conduct the proceedings in the regional or minority languages; and/or
 - ii to allow, whenever a litigant has to appear in person before a court, that he or she may use his or her regional or minority language without thereby incurring additional expense; and/or
 - iii to allow documents and evidence to be produced in the regional or minority languages, if necessary by the use of interpreters and translations;
 - d to take steps to ensure that the application of sub-paragraphs i and iii of paragraphs b and c above and any necessary use of interpreters and translations does not involve extra expense for the persons concerned.
- 2 The Parties undertake:
- a not to deny the validity of legal documents drawn up within the State solely because they are drafted in a regional or minority language; or
 - b not to deny the validity, as between the parties, of legal documents drawn up within the country solely because they are drafted in a regional or minority language, and to provide that they can be invoked against interested third parties who are not users of these languages on condition that the contents of the document are made known to them by the person(s) who invoke(s) it; or
 - c not to deny the validity, as between the parties, of legal documents drawn up within the country solely because they are drafted in a regional or minority language.
- 3 The Parties undertake to make available in the regional or minority languages the most important national statutory texts and those relating particularly to users of these languages, unless they are otherwise provided.

Article 10 – Administrative authorities and public services

- 1 Within the administrative districts of the State in which the number of residents who are users of regional or minority languages justifies the measures specified below and according to the situation of each language, the Parties undertake, as far as this is reasonably possible:
- a
 - i to ensure that the administrative authorities use the regional or minority languages; or

- ii to ensure that such of their officers as are in contact with the public use the regional or minority languages in their relations with persons applying to them in these languages; or
 - iii to ensure that users of regional or minority languages may submit oral or written applications and receive a reply in these languages; or
 - iv to ensure that users of regional or minority languages may submit oral or written applications in these languages; or
 - v to ensure that users of regional or minority languages may validly submit a document in these languages;
- b to make available widely used administrative texts and forms for the population in the regional or minority languages or in bilingual versions;
 - c to allow the administrative authorities to draft documents in a regional or minority language.
- 2 In respect of the local and regional authorities on whose territory the number of residents who are users of regional or minority languages is such as to justify the measures specified below, the Parties undertake to allow and/or encourage:
- a the use of regional or minority languages within the framework of the regional or local authority;
 - b the possibility for users of regional or minority languages to submit oral or written applications in these languages;
 - c the publication by regional authorities of their official documents also in the relevant regional or minority languages;
 - d the publication by local authorities of their official documents also in the relevant regional or minority languages;
 - e the use by regional authorities of regional or minority languages in debates in their assemblies, without excluding, however, the use of the official language(s) of the State;
 - f the use by local authorities of regional or minority languages in debates in their assemblies, without excluding, however, the use of the official language(s) of the State;
 - g the use or adoption, if necessary in conjunction with the name in the official language(s), of traditional and correct forms of place-names in regional or minority languages.
- 3 With regard to public services provided by the administrative authorities or other persons acting on their behalf, the Parties undertake, within the territory in which regional or minority languages are used, in accordance with the situation of each language and as far as this is reasonably possible:

- a to ensure that the regional or minority languages are used in the provision of the service; or
 - b to allow users of regional or minority languages to submit a request and receive a reply in these languages; or
 - c to allow users of regional or minority languages to submit a request in these languages.
- 4 With a view to putting into effect those provisions of paragraphs 1, 2 and 3 accepted by them, the Parties undertake to take one or more of the following measures:
- a translation or interpretation as may be required;
 - b recruitment and, where necessary, training of the officials and other public service employees required;
 - c compliance as far as possible with requests from public service employees having a knowledge of a regional or minority language to be appointed in the territory in which that language is used.
- 5 The Parties undertake to allow the use or adoption of family names in the regional or minority languages, at the request of those concerned.

Article 11 – Media

- 1 The Parties undertake, for the users of the regional or minority languages within the territories in which those languages are spoken, according to the situation of each language, to the extent that the public authorities, directly or indirectly, are competent, have power or play a role in this field, and respecting the principle of the independence and autonomy of the media:
- a to the extent that radio and television carry out a public service mission:
 - i to ensure the creation of at least one radio station and one television channel in the regional or minority languages; or
 - ii to encourage and/or facilitate the creation of at least one radio station and one television channel in the regional or minority languages; or
 - iii to make adequate provision so that broadcasters offer programmes in the regional or minority languages;
 - b
 - i to encourage and/or facilitate the creation of at least one radio station in the regional or minority languages; or
 - ii to encourage and/or facilitate the broadcasting of radio programmes in the regional or minority languages on a regular basis;
 - c
 - i to encourage and/or facilitate the creation of at least one television channel in the regional or minority languages; or
 - ii to encourage and/or facilitate the broadcasting of television programmes in the regional or minority languages on a regular basis;

- d to encourage and/or facilitate the production and distribution of audio and audiovisual works in the regional or minority languages;
 - e
 - i to encourage and/or facilitate the creation and/or maintenance of at least one newspaper in the regional or minority languages; or
 - ii to encourage and/or facilitate the publication of newspaper articles in the regional or minority languages on a regular basis;
 - f
 - i to cover the additional costs of those media which use regional or minority languages, wherever the law provides for financial assistance in general for the media; or
 - ii to apply existing measures for financial assistance also to audiovisual productions in the regional or minority languages;
 - g to support the training of journalists and other staff for media using regional or minority languages.
- 2 The Parties undertake to guarantee freedom of direct reception of radio and television broadcasts from neighbouring countries in a language used in identical or similar form to a regional or minority language, and not to oppose the retransmission of radio and television broadcasts from neighbouring countries in such a language. They further undertake to ensure that no restrictions will be placed on the freedom of expression and free circulation of information in the written press in a language used in identical or similar form to a regional or minority language. The exercise of the above-mentioned freedoms, since it carries with it duties and responsibilities, may be subject to such formalities, conditions, restrictions or penalties as are prescribed by law and are necessary in a democratic society, in the interests of national security, territorial integrity or public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, for the protection of the reputation or rights of others, for preventing disclosure of information received in confidence, or for maintaining the authority and impartiality of the judiciary.
- 3 The Parties undertake to ensure that the interests of the users of regional or minority languages are represented or taken into account within such bodies as may be established in accordance with the law with responsibility for guaranteeing the freedom and pluralism of the media.

Article 12 – Cultural activities and facilities

- 1 With regard to cultural activities and facilities – especially libraries, video libraries, cultural centres, museums, archives, academies, theatres and cinemas, as well as literary work and film production, vernacular forms of cultural expression, festivals and the culture industries, including **inter alia** the use of new technologies – the Parties undertake, within the territory in which such languages are used and to the extent that the public authorities are competent, have power or play a role in this field:
- a to encourage types of expression and initiative specific to regional or minority languages and foster the different means of access to works produced in these languages;

- b to foster the different means of access in other languages to works produced in regional or minority languages by aiding and developing translation, dubbing, post-synchronisation and subtitling activities;
 - c to foster access in regional or minority languages to works produced in other languages by aiding and developing translation, dubbing, post-synchronisation and subtitling activities;
 - d to ensure that the bodies responsible for organising or supporting cultural activities of various kinds make appropriate allowance for incorporating the knowledge and use of regional or minority languages and cultures in the undertakings which they initiate or for which they provide backing;
 - e to promote measures to ensure that the bodies responsible for organising or supporting cultural activities have at their disposal staff who have a full command of the regional or minority language concerned, as well as of the language(s) of the rest of the population;
 - f to encourage direct participation by representatives of the users of a given regional or minority language in providing facilities and planning cultural activities;
 - g to encourage and/or facilitate the creation of a body or bodies responsible for collecting, keeping a copy of and presenting or publishing works produced in the regional or minority languages;
 - h if necessary, to create and/or promote and finance translation and terminological research services, particularly with a view to maintaining and developing appropriate administrative, commercial, economic, social, technical or legal terminology in each regional or minority language.
- 2 In respect of territories other than those in which the regional or minority languages are traditionally used, the Parties undertake, if the number of users of a regional or minority language justifies it, to allow, encourage and/or provide appropriate cultural activities and facilities in accordance with the preceding paragraph.
- 3 The Parties undertake to make appropriate provision, in pursuing their cultural policy abroad, for regional or minority languages and the cultures they reflect.

Article 13 – Economic and social life

- 1 With regard to economic and social activities, the Parties undertake, within the whole country:
- a to eliminate from their legislation any provision prohibiting or limiting without justifiable reasons the use of regional or minority languages in documents relating to economic or social life, particularly contracts of employment, and in technical documents such as instructions for the use of products or installations;
 - b to prohibit the insertion in internal regulations of companies and private documents of any clauses excluding or restricting the use of regional or minority languages, at least between users of the same language;
 - c to oppose practices designed to discourage the use of regional or minority languages in connection with economic or social activities;

- d to facilitate and/or encourage the use of regional or minority languages by means other than those specified in the above sub-paragraphs.
- 2 With regard to economic and social activities, the Parties undertake, in so far as the public authorities are competent, within the territory in which the regional or minority languages are used, and as far as this is reasonably possible:
- a to include in their financial and banking regulations provisions which allow, by means of procedures compatible with commercial practice, the use of regional or minority languages in drawing up payment orders (cheques, drafts, etc.) or other financial documents, or, where appropriate, to ensure the implementation of such provisions;
 - b in the economic and social sectors directly under their control (public sector), to organise activities to promote the use of regional or minority languages;
 - c to ensure that social care facilities such as hospitals, retirement homes and hostels offer the possibility of receiving and treating in their own language persons using a regional or minority language who are in need of care on grounds of ill-health, old age or for other reasons;
 - d to ensure by appropriate means that safety instructions are also drawn up in regional or minority languages;
 - e to arrange for information provided by the competent public authorities concerning the rights of consumers to be made available in regional or minority languages.

Article 14 – Transfrontier exchanges

The Parties undertake:

- a to apply existing bilateral and multilateral agreements which bind them with the States in which the same language is used in identical or similar form, or if necessary to seek to conclude such agreements, in such a way as to foster contacts between the users of the same language in the States concerned in the fields of culture, education, information, vocational training and permanent education;
- b for the benefit of regional or minority languages, to facilitate and/or promote co-operation across borders, in particular between regional or local authorities in whose territory the same language is used in identical or similar form.

Part IV – Application of the Charter

Article 15 – Periodical reports

- 1 The Parties shall present periodically to the Secretary General of the Council of Europe, in a form to be prescribed by the Committee of Ministers, a report on their policy pursued in accordance with Part II of this Charter and on the measures taken in application of those provisions of Part III which they have accepted. The first report shall be presented within the year following the entry into force of the Charter with respect to the Party concerned, the other reports at three-yearly intervals after the first report.

- 2 The Parties shall make their reports public.

Article 16 – Examination of the reports

- 1 The reports presented to the Secretary General of the Council of Europe under Article 15 shall be examined by a committee of experts constituted in accordance with Article 17.
- 2 Bodies or associations legally established in a Party may draw the attention of the committee of experts to matters relating to the undertakings entered into by that Party under Part III of this Charter. After consulting the Party concerned, the committee of experts may take account of this information in the preparation of the report specified in paragraph 3 below. These bodies or associations can furthermore submit statements concerning the policy pursued by a Party in accordance with Part II.
- 3 On the basis of the reports specified in paragraph 1 and the information mentioned in paragraph 2, the committee of experts shall prepare a report for the Committee of Ministers. This report shall be accompanied by the comments which the Parties have been requested to make and may be made public by the Committee of Ministers.
- 4 The report specified in paragraph 3 shall contain in particular the proposals of the committee of experts to the Committee of Ministers for the preparation of such recommendations of the latter body to one or more of the Parties as may be required.
- 5 The Secretary General of the Council of Europe shall make a two-yearly detailed report to the Parliamentary Assembly on the application of the Charter.

Article 17 – Committee of experts

- 1 The committee of experts shall be composed of one member per Party, appointed by the Committee of Ministers from a list of individuals of the highest integrity and recognised competence in the matters dealt with in the Charter, who shall be nominated by the Party concerned.
- 2 Members of the committee shall be appointed for a period of six years and shall be eligible for reappointment. A member who is unable to complete a term of office shall be replaced in accordance with the procedure laid down in paragraph 1, and the replacing member shall complete his predecessor's term of office.
- 3 The committee of experts shall adopt rules of procedure. Its secretarial services shall be provided by the Secretary General of the Council of Europe.

Part V – Final provisions

Article 18

This Charter shall be open for signature by the member States of the Council of Europe. It is subject to ratification, acceptance or approval. Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 19

- 1 This Charter shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date on which five member States of the Council of Europe have expressed their consent to be bound by the Charter in accordance with the provisions of Article 18.
- 2 In respect of any member State which subsequently expresses its consent to be bound by it, the Charter shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of the deposit of the instrument of ratification, acceptance or approval.

Article 20

- 1 After the entry into force of this Charter, the Committee of Ministers of the Council of Europe may invite any State not a member of the Council of Europe to accede to this Charter.
- 2 In respect of any acceding State, the Charter shall enter into force on the first day of the month following the expiration of a period of three months after the date of deposit of the instrument of accession with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 21

- 1 Any State may, at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, make one or more reservations to paragraphs 2 to 5 of Article 7 of this Charter. No other reservation may be made.
- 2 Any Contracting State which has made a reservation under the preceding paragraph may wholly or partly withdraw it by means of a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe. The withdrawal shall take effect on the date of receipt of such notification by the Secretary General.

Article 22

- 1 Any Party may at any time denounce this Charter by means of a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe.
- 2 Such denunciation shall become effective on the first day of the month following the expiration of a period of six months after the date of receipt of the notification by the Secretary General.

Article 23

The Secretary General of the Council of Europe shall notify the member States of the Council and any State which has acceded to this Charter of:

- a any signature;
- b the deposit of any instrument of ratification, acceptance, approval or accession;
- c any date of entry into force of this Charter in accordance with Articles 19 and 20;
- d any notification received in application of the provisions of Article 3, paragraph 2;

Koesteren van een cultureel erfgoed

e any other act, notification or communication relating to this Charter.

In witness whereof the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Charter.

Done at Strasbourg, this 5th day of November 1992, in English and French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall be deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General of the Council of Europe shall transmit certified copies to each member State of